

ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΔΟΓΜΑΤΑ ΩΣ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟΝ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

Ἰ π ὀ

ΜΙΧ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

Ὁ μελετῶν τὴν ἐξέλιξιν τῶν οἰκονομικῶν δογμάτων διὰ μέσου ἰδίᾳ τοῦ ΧΙΧ αἰῶνος ἀποκομίζει ἐκ πρώτης ἐντυπώσεως ἓνα αἴσθημα ἀπογοητεύσεως. Διερωτᾶται δηλαδὴ ποῖον πρακτικὸν ἀποτέλεσμα ἤμπορεῖ νὰ ἐξαχθῆ ἀπὸ αὐτὴν τὴν σωρείαν τῶν ἀλληλοσυγκρουομένων θεωριῶν, διὰ τῶν ὁποίων οἱ ἄνθρωποι προσεπάθησαν νὰ λύσουν τὸ οἰκονομικὸν πρόβλημα, ἀφοῦ τόση βαθεῖα ἀντίθεσις χωρίζει τὴν μίαν θεωρίαν ἀπὸ τὴν ἄλλην. Ἐὰν ὅμως ἡ σύγχρονος χρησιμοποίησις τῶν διαφόρων αὐτῶν μεθόδων θὰ ἦτο ἐπὶ τέλος δυνατὴ, τότε ἄλλη ἀπορία ἔρχεται νὰ κυριεύσῃ τὸν ἀναγνώστην: Τῷ ὄντι, ὅλα ἀνεξαιρέτως τὰ οἰκονομικὰ συστήματα ἀπὸ τῶν φυσιοκρατῶν μέχρι σήμερον, ἀγωνίζονται νὰ στηρίξουν τὴν δογματικὴν αὐτῶν θέσιν ἐπὶ τῶν κανόνων τῆς ἐπιστήμης, ἀκόμη δὲ περισσότερον οἱ ὁπαδοὶ ἐκάστου τούτων διεκδικοῦν ὑπὲρ ἑαυτῶν τὸ μονοπώλιον τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης καὶ κατηγοροῦν ὡς ἀνεπιστήμονας τοὺς ἀντιφρονοῦντας. Ἡ πρώτη λοιπὸν ἐντύπωσις εἶναι φυσικὸν νὰ μᾶς φέρῃ εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι αἱ δισσταυρούμεναι θεωρίαι, αἱ αὐτοκαλούμεναι ἐπιστημονικαί, δὲν εἶναι παρὰ συμπτωματικὰ καὶ τυχαῖα δημιουργήματα τῆς ἐποχῆς των ἄνευ περαιτέρω ἀξίας, καὶ εἰς τὸ ἄλλο ἐπίσης ἀπογοητευτικὸν συμπέρασμα ὅτι ἡ προσπάθεια θεμελιώσεως τῆς Οἰκονομικῆς ἐπὶ τοιούτου ἀσυνδέτου συνουλεύματος δογμάτων, θὰ καθίστα ἄκρως προβληματικὴν τὴν ἐμφάνισίν της ὡς ἐπιστήμης μὲ ἐνιαῖον συγκρότημα κανόνων σταθερᾶς ἐσωτερικῆς ἐνότητος.

Βαθυτέρα ἐν τούτοις ἐξέτασις μᾶς πείθει ὅτι κάτω ἀπὸ τὴν φαινομενικὴν αὐτὴν σύγχισιν ἐκ τῆς συγκρούσεως τῶν δογμάτων, ὑποκρύπτεται ἐντελῶς διάφορος πραγματικότητα.

Αἱ οἰκονομικαὶ θεωρίαι κρινόμεναι ὑπὸ ἔποψιν τελολογικὴν, ὡς προγράμματα δράσεως μὲ συγκεκριμένους οἰκονομικοὺς καὶ κοινωνικοὺς σκοποὺς, ἤμποροῦν νὰ συγκεντρωθοῦν εἰς τρεῖς μεγάλας σχολάς:

1) Τὴν φιλελευθέραν χρηματιστικὴν σχολὴν, ἡ ὁποία θέτει ὡς πρω-

ταρχικόν σκοπὸν τῆς οἰκονομίας τὴν αὐξήσιν τοῦ ὑλικοῦ πλοῦτου τῶν ἀτόμων, μέσῳ τοῦ ὁποίου πραγματοποιῶνται αὐτομάτως καὶ τὸ συμφέρον τῆς ὁλότητος. 2) Τὴν σοσιαλισ. σχολήν, ἡ ὁποία ὑποτάσσει τὴν ἀρχὴν τῆς ὠφελιμότητος εἰς τὴν ἰδέαν τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης, καὶ θέτει ὡς σκοπὸν τῆς ἀτομικῆς δράσεως τὴν ἐξυπηρέτησιν τοῦ γενικοῦ συμφέροντος, καὶ 3) τὴν μεταρρυθμιστικὴν σχολήν, εἰς τὴν ὁποίαν κατατάσσονται αἱ πολυποίκιλοι θεωρίαι τοῦ συγκερασμοῦ καὶ τῆς ἰσορροπήσεως τοῦ ὠφελίμου πρὸς τὸ δίκαιον. Ἡ μεγάλη αὕτη διαχωριστικὴ γραμμὴ συνδέει τὰ οἰκονομικὰ δόγματα μὲ τὰς ἐκάστοτε μεταβλητὰς πεποιθήσεις περὶ κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης καὶ κοινωνικῆς δικαιοσύνης καὶ πρὸς τοὺς διὰ μέσου τοῦ χρόνου ἐναλλασσομένους κοινωνικοὺς θεσμούς, καὶ τοποθετεῖ ἀναγκαίως αὐτὰ ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῶν φιλοσοφικῶν ἠθικῶν καὶ πολιτικῶν ἰδεῶν τοῦ ἱστορικοῦ περιβάλλοντος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου δημιουργοῦνται. Ἡ τοιαύτη ὅμως συνάρτησις τῶν οἰκονομικῶν συστημάτων πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις καὶ τοὺς ὅρους τοῦ περιβάλλοντος, λόγῳ τῆς ὁποίας μεταβάλλονται ἀναγκαίως σὶ ἐκάστοτε προτεινόμεναι «λύσεις» τοῦ οἰκονομικοῦ προβλήματος, μᾶς ἐπιτρέπει νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἡ βαθεῖα σύγκρουσις τῶν διαφόρων σχολῶν δὲν εἶναι τὸ προῖόν αὐθαιρέτου κρίσεως, ἀλλ' ἀντιθέτως ἀποτελεῖ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, τὸ φυσικὸν ἐπακολούθημα γενικῆς ἀρχῆς, πρὸς τὴν ὁποίαν ὑποτάσσεται τὸ ἰδεολογικὸν περιεχόμενον ἐκάστου δόγματος. Ἡ γενικὴ αὕτη ἀρχή, τὴν ὁποίαν ἠμποροῦμεν νὰ ὀνομάσωμεν ἀρχὴν τῆς κοινωνικῆς πλαστικότητος, δίδουσα τὴν αἰτιολογίαν τοῦ διαφορισμοῦ τῶν οἰκονομικῶν συστημάτων κατὰ τόπον καὶ χρόνον, μᾶς παρέχει συγχρόνως τὴν εὐχέρειαν νὰ ἐκτιμήσωμεν ἀξιολογικῶς ἕκαστον δόγμα ὡς τὴν ἔκφρασιν τοῦ ἱστορικοῦ περιβάλλοντος, πὺν ἀπεικονίζει ἀξιολογικῶς ἕκαστον δόγμα καὶ ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐδημιουργήθη.

Ἐξ ἄλλου, αἱ διάφοροι μέθοδοι, τείνουσαι εἰς τὴν μεταβολὴν τῆς οἰκονομικῆς πραγματικότητος, θὰ ἦσαν ἀτελεῖ κατασκευάσματα ἐὰν οἱ προτείνοντες τὰς λύσεις δὲν ἐθεμελίωνον αὐτὰς ἐπὶ ὠρισμένων γενικῶν ἀρχῶν ἐξηγούντων τὸν μηχανισμόν καὶ τὴν ἐσωτερικὴν ἀλληλουχίαν τῶν φαινομένων. Ἐὰν αἱ ἀρχαὶ αὗται ἐθεωρήθησαν ὡς φυσικοὶ καὶ ἀπαραβίαστοι νόμοι ὑπέρτεροι τῆς ἀνθρωπίνης θελήσεως, ἢ ὡς ἀπλαῖ τάσεις, πάντως ὅλα τὰ οἰκονομικὰ δόγματα ἐστηρίχθησαν ἐπὶ ὀρθολογιστικῆς συστηματοποιήσεως σταθεροτήτων, διὰ τῶν ὁποίων, ἕκαστον κατὰ τὸν τρόπον του, διεξεδίκησαν τὴν ἀποκλειστικὴν ἀντιπροσώπευσιν τῆς ἐπιστήμης. Παρ' ὅλον

ὅτι ἡ βαθεῖα ἀντίθεσις τῶν δογμάτων ἀποδεικνύει ἤδη ἄφ' ἑαυτῆς ὅτι κανὲν ἐκ τούτων δὲν δικαιούται νὰ ἐκπροσωπήσῃ μονοπωλιακῶς τὴν ἐνιαίαν ἐπιστημονικὴν ἀλήθειαν, δὲν θὰ ἦτο ἴσως ἄσκοπον νὰ ἀναζητηθῇ κατὰ ποῖον μέτρον δύνανται νὰ ἀποτελέσουν ἀντικείμενον τῆς ἐπιστήμης αἱ γενικαὶ θεωρητικαὶ ἀρχαί, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἕκαστον δόγμα ἐστήριξε τὸ ἰδεολογικὸν αὐτοῦ περιεχόμενον.

Ἡ σύντομος καὶ περιληπτικὴ ἱστορικὴ ἀνασκόπησις τῶν οικονομικῶν συστημάτων ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΧΙΧ αἰῶνος μέχρι σήμερον, εἰς τὴν ὁποίαν προβαίνομεν ἀμέσως κατωτέρω, θὰ ἀποδείξῃ ὅτι τὰ οικονομικά δόγματα τόσον εἰς τὸ θεωρητικὸν αὐτῶν σχῆμα ὅσον καὶ εἰς τὰς κοινωνικὰς αὐτῶν ἐπιδιώξεις, εὐρίσκονται, παρὰ τὴν ἀντίθεσιν αὐτῶν, εἰς σχέσιν ἐσωτερικῆς συναρτήσεως πρὸς τοὺς ἐπιστημονικοὺς κανόνας, ἐὰν δὲ δὲν ἤμποροῦν νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἔργον τῆς ἐπιστήμης, ἀποτελοῦν οὐχ ἥττον πολῦτιμον ὑλικόν, διὰ τοῦ ὁποίου ἡ Οἰκονομικὴ χαράσσει βραδέως καὶ ἀσφαλῶς τὸν δρόμον τῆς.

I. Η ΣΥΓΚΡΟΥΣΙΣ ΤΩΝ ΔΟΓΜΑΤΩΝ ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΩΝ ΤΟΥ ΧΙΧ ΑΙΩΝΟΣ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΟΝ

Ἡ χρηματιστικὴ σχολὴ τοῦ φιλελευθερισμοῦ ἐνεσάρκωσε τὴν κλασσικὴν θεωρίαν τῶν Ἰδρυτῶν, οἱ ὁποῖοι ἐδίδαξαν ὅτι ἡ οἰκονομικὴ ζωὴ κατευθύνεται στατικῶς πρὸς μίαν στατικὴν ἰσορροπίαν ἰσοσταθμίζουσαν αὐτομάτως τὴν σύγκρουσιν τῶν ἀνθρωπίνων ἐνεργειῶν διὰ τὴν παραγωγὴν καὶ κατανομήν τοῦ πλούτου. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη μηχανικὴ ἐξισορρόπησις τότε μόνον θὰ εἶναι δυνατὴ, ὅταν αἱ οἰκονομικαὶ σχέσεις λειτουργοῦν ὑπὸ κανονικὰς συνθήκας, ἐθεωρήθησαν δὲ ὡς τοιαῦται ἐκεῖναι, κατὰ τὰς ὁποίας τὸ ἄτομον ἀφίνεται ἐλεύθερον πάσης παρεμβάσεως διὰ νὰ ἐνεργήσῃ ὡς *homo oeconomicus* ὑπὸ τὴν ἀποκλειστικὴν ἔμπνευσιν τοῦ προσωπικοῦ του συμφέροντος. Ἡ φιλελευθέρα σχολὴ, συνεπῆς πρὸς τὰς ἀρχὰς ἐφ' ὧν ἐστηρίχθη, ὕψωσε τὴν σημαίαν τοῦ ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ, τοῦ ἀπεριορίστου σεβασμοῦ τῆς ἰδιωτικῆς συμβάσεως καὶ τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας καὶ ἐτοποθέτησε εἰς τὸ προσωπικὸν συμφέρον, οὐχὶ τὸν σκοπὸν ἀλλὰ τὸ ὀργανικὸν κίνητρον τῆς φυσιολογικῆς λειτουργίας τῶν οικονομικῶν νόμων. Ἡ στενὴ αὕτη συνάρτησις τῆς φιλελευθέρας ἰδεολογίας πρὸς τὴν ἀτομιστικὴν θεωρίαν δὲν ἦτο ἀπλῆ σύμπτωσις. Ὄταν ὁ Adam Smith συμπληρῶν τοὺς φυσιοκράτας ἔθεσε τὰ πρῶτα θεμέλια τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης καὶ ἐδίδαξεν ὅτι ἡ οἰκονομικὴ ἐλευθερία ἀποτελεῖ δικαίωμα ἀναπόσπαστον πρὸς τὴν

άνθρωπίνην φύσιν, συνεβάδιζε πρὸς τὴν ἐποχὴν του, εἶναι δὲ κοινῶς ὠμολογημένον σήμερον ὅτι εἰς τὴν ἀφορμὴν ταύτην ὀφείλει ὁ «Πλοῦτος τῶν Ἐθνῶν» τὴν εὐρείαν του διάδοσιν.

Αἱ ἰδέαι τοῦ Smith συνέπιπτον χρονικῶς πρὸς τὰς φιλοσοφικὰς ἀντιλήψεις, αἱ ὁποῖαι ἐνέπνευσαν τὴν διακήρυξιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, καὶ τὸ κίνημα τῆς Ἀμερικανικῆς Ἀνεξαρτησίας. Ὁ I. Batiste Say ὁ πιστότερος διερμηνεὺς τοῦ σμιθιανισμοῦ ἐν Γαλλίᾳ ἐπέτυχεν τὴν ἐκμηδένισιν τῶν φυσιοκρατῶν ὅχι τόσον εἰς τὸ δόγμα τῆς οἰκονομικῆς ἐλευθερίας, ἀλλὰ κυρίως διότι ἀντιθέτως πρὸς ἐκείνους, κατεκεραύνωσε τὸν δεσποτισμὸν καὶ ἐδίδαξε ὅτι ὁ homo oeconomicus εἶναι τὸ ἀναγκαῖον συμπλήρωμα τοῦ ἐλευθέρου πολίτου. Πολιτικὴ Δημοκρατία καὶ οἰκονομικὴ ἐλευθερία συνηγωνίζοντο ἁρμονικῶς διὰ τὴν βαθμιαίαν ἐπικράτησιν τῶν ἀστικῶν τάξεων καὶ τῆς κεφαλαιοκρατικῆς οἰκονομίας, ἡ ὁποία εὗρεν εἰς τὸν φιλελευθερισμὸν πολῦτιμον βοηθὸν τῶν ἰδίων της συμφερόντων.

Κατὰ τὴν αὐτὴν χρονικὴν περίοδον καὶ ἰδιαίτερα ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΧΙΧ αἰῶνος, σημειοῦται ἡ μεγάλη ἀνάπτυξις τῆς μηχανικῆς παραγωγῆς καὶ ἡ τελειοποίησις τῶν μέσων συγκοινωνίας διὰ τῆς χρησιμοποίησεως τοῦ ἀτμοῦ ὡς κινητηρίου δυνάμεως. Ἡ οἰκιακὴ χειροτεχνία καὶ τὸ συντεχνιακὸν καθεστῶς ἀφίνουν βαθμηδὸν τὴν θέσιν τῶν εἰς τὴν μεγάλην βιομηχανικὴν παραγωγὴν καὶ διαμορφοῦται ὁ τύπος τοῦ συγχρόνου ἐπιχειρηματίου, ὁ ὁποῖος ἐχρησιμοποιεῖ ἐργατικὰς χεῖρας καὶ ἐδανείζετο τὰ χρηματικὰ κεφάλαια, ὠθούμενος ἀπὸ τὸν προσωπικὸν ὑπολογισμὸν τοῦ κέρδους καὶ τὴν ἀτομικὴν του πρωτοβουλίαν. Ἡ ἐπικράτησις τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς, ἡ ὁποία προήγαγε τὴν ὑλικὴν εὐημερίαν καὶ μετεμόρφωσε ριζικῶς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν, δὲν θὰ ἦτο δυνατὴ χωρὶς τὴν ἀνεμπόδιστον κυκλοφορίαν τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν χρηματικῶν κεφαλαίων καὶ χωρὶς τὴν ἐπιβολὴν ἀπεριορίστου οἰκονομικῆς ἐλευθερίας, τὸ κήρυγμα τῆς ὁποίας ἔφθανε τότε εἰς τὴν ὥραν του. Ὁ Ricardo, ὁ πρῶτος καὶ σπουδαιότερος θεωρητικὸς τῆς βιομηχανικῆς καὶ κεφαλαιοκρατικῆς οἰκονομίας, ἦτο συγχρόνως καὶ τραπεζίτης. Ὄταν παρέλαβε τὰς ἰδέας τοῦ Smith περὶ κοσμοπολιτισμοῦ καὶ ἐλευθερίας καὶ ὠκοδόμησεν ἐπ' αὐτῶν ὀλόκληρον τὸ συγκρότημα τῶν «οἰκονομικῶν νόμων» τῆς κλασσικῆς σχολῆς, εἶχεν ἀντιληφθῆ ἔκ τῆς προσωπικῆς του ἐμπειρίας τὴν μεγάλην σπουδαιότητα τῶν διεθνῶν συναλλαγῶν καὶ τοῦ ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἐπικράτησιν τῆς Ἀγγλίας. Τὸ σύστημα τοῦ Ricardo ὑπῆρξε τὸ ἀπο-

τέλεσμα τῶν προσωπικῶν του παρατηρήσεων ἐπὶ τῶν οικονομικῶν φαινομένων, ὅπως ταῦτα ἐνεφανίζοντο κατὰ τὴν ἐποχὴν του ἐν Ἀγγλίᾳ, ἰδίως δὲ τῆς ἀναπτύξεως τῆς πίστεως καὶ τοῦ κεφαλαίου ὡς συντελεστῶν τῆς οικονομικῆς προόδου. Ἡ θεωρία τῆς ἐγγείου προσόδου καὶ τοῦ τόκου ἦτο μία ὀξεῖα ἀνάλυσις τοῦ παρατηρουμένου τότε ἀνταγωνισμοῦ μεταξὺ τοῦ κεφαλαίου καὶ τοῦ εἰσοδήματος τῆς γῆς. Ἡ θεωρία τοῦ κόστους τῆς παραγωγῆς καὶ τοῦ ἐργατικοῦ κεφαλαίου (wage—fund) ἐνεπνεύσθησαν ἀπὸ τὴν ἀντίληψιν ὅτι ἡ οικονομικὴ εὐημερία τῆς Ἀγγλίας ἔπρεπε νὰ βασισθῇ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς παραγωγῆς καὶ τοῦ κινητοῦ πλούτου, καὶ ὅτι ὁ κεφαλαιοκρατικὸς βιομηχανισμὸς προϋπέθετεν ὡς πρωταρχικὸν ὄρον τῆς ἐπικρατήσεως του τὴν ρύθμισιν τῆς ἀξίας τῶν ἀγαθῶν καὶ τοῦ ἐργατικοῦ μισθοῦ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐλευθέρως προσφορᾶς καὶ ζητήσεως. Ὅπως εἶναι γνωστὸν, ὁ περιφανὴς οὗτος οικονομολόγος ἠσχολήθη ἰδιαιτέρως μὲ τὴν μελέτην τῶν νομισματικῶν φαινομένων. Αἱ ἐνεργεῖαι τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ἀπόκτησιν τοῦ νομίσματος, εἴτε ὡς αὐτοτελοῦς ἀξίας, εἴτε ὡς μέσου ἀποκτήσεως τῶν ἄλλων ἀγαθῶν, ἔχουν ὡς κύριον ἐλατήριον τὸν ψυχολογικὸν παράγοντα τῆς ἐγωϊστικῆς ἐπιθυμίας τοῦ πλουτισμοῦ, ὁ ὁποῖος παραμένει ἀμετάβλητος κατὰ τόπον καὶ χρόνον. Ἐπομένως ἡ μετέπειτα ἐπελθοῦσα μεταβολὴ τῶν ὄρων τῆς οικονομικῆς ζωῆς δὲν κατώρθωσε νὰ διασαλεύσῃ τὴν πρακτικὴν ἀξίαν τῆς νομισματικῆς θεωρίας τοῦ Ricardo, ἡ ὁποία κατὰ τὴν κυρίαν αὐτῆς βάσιν ἐξακολουθεῖ ἀκόμη νὰ ἀποτελῇ τὴν κεντρικὴν ἰδέαν τῆς συγχρόνου νομισματικῆς καὶ πιστωτικῆς πολιτικῆς. Ἀντιθέτως τὸ ὑπόλοιπον σύμπλεγμα τῶν νόμων τῆς κλασσικῆς θεωρίας, ὡς ὀρθολογιστικὸν σύστημα ἐρμηνείας τῆς αἰτιώδους συναφείας τῶν φαινομένων, παρουσιάζεν ἐνότητα ἐσωτερικὴν, θαυμαστὴν ἀληθῶς ἐν τῇ ἀπλότητι τῆς συλλήψεώς της, ἀπετέλεσε δὲ τὸ θεμέλιον ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐστηρίχθη ἡ θεωρία τῆς Οἰκονομικῆς· ἀλλ' ὡς μέθοδος πρακτικῆς οικονομικῆς πολιτικῆς ἡ φιλελευθέρως σχολὴ συνεταύτισε τὴν τύχην της μὲ τὰ πρῶτα στάδια τῆς ἀναπτύξεως τῆς κεφαλαιοκρατικῆς οικονομίας καὶ κρίνεται σήμερον ὡς ἱστορικὸν ἀπλῶς προῖον τῆς ἐποχῆς, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἐδημιουργήθη.

Ἡ ἄκρατος ὠφελιμιστικὴ ἀντίληψις τῆς χρηματιστικῆς, σχολῆς ἡ ὁποία ἀπέβλεπε κυρίως εἰς τὴν αὔξησιν παραγωγῆς τοῦ πλούτου διὰ τῆς αὐτομάτου καὶ μηχανικῆς κατανομῆς αὐτοῦ ἔξω πάσης ἠθικῆς καὶ κοινωνικῆς ἐπιδράσεως, καὶ ἡ προσπάθεια αὐτῆς νὰ στηρίξῃ τὴν οικονομικὴν ἰσορροπίαν ἐπὶ τοῦ homo oeconomicus, δρῶντος ὑπὸ τὴν πίεσιν νόμων ὑπερτέρων τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως, ἦτο μὲν εὐχάριστος εἰς τοὺς κεφαλαιούχους καὶ τοὺς κατόχους τῆς γῆς,

ἔθετεν ὁμως βαθμηδὸν τὴν πολιτικὴν οἰκονομίαν ἔξω ἀπὸ τὴν ζωὴν.

Ἄληθῶς. Καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Bastiat ἐζωγράφιζε μὲ ρόδινα χρώματα τὰ ἀγαθὰ τοῦ ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ καὶ τοῦ «laissez-faire, laissez-passer», καὶ ἀνεκάλυπτε τὴν οἰκονομικὴν ἄρμονίαν ἐν τῇ ἐφαρμογῇ τῶν φυσικῶν νόμων τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας, ἄλλοι δὲ δοκιμώτεροι αὐτοῦ συγγραφεῖς, ὅπως ὁ Carey ἐν Ἀμερικῇ καὶ ὁ Senior ἐν Ἀγγλίᾳ, ἠγωνίζοντο νὰ ἀποκρυσταλλώσουν εἰς τελικοὺς καὶ ὀριστικοὺς τύπους τὴν θεωρίαν τοῦ ρικαρδιανισμοῦ, ἡ ἐξέλιξις τῆς ζωῆς ἠκολούθει τὸν δρόμον τῆς. Ἡ ἀλματώδης ἀνάπτυξις τῆς παραγωγῆς καὶ ἡ ἀφάνταστος ἐπέκτασις τῶν μέσων συγκοινωνίας, ἠΰξανε τὴν ὑλικὴν εὐημερίαν τοῦ κόσμου, δὲν ὑπάρχει δὲ ἀμφιβολία ὅτι ἡ συναγωνιστικὴ οἰκονομία ὑπῆρξε ἕνας ἀπὸ τοὺς κυριωτέρους συντελεστὰς τῆς προόδου ταύτης, διότι ὑπέθαλπε τὸ πνεῦμα τοῦ κέρδους καὶ ἠὺνόει τὴν ἐπίδοσιν τοῦ ἀτόμου εἰς τὴν παραγωγικὴν δραστηριότητα. Δὲν εἶχον ὁμως παρέλθει ὀλίγα δεκαετηρίδες ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ «Πλούτου τῶν Ἐθνῶν», ὅποτε ἤρχισε νὰ γίνεται ἀντιληπτὸν ὅτι ἀποτέλεσμα τῆς προόδου ταύτης ἦτο ὁ πολλαπλασιασμός τῶν ἀκτημόνων ἐργατῶν εἰς τὰ μεγάλα βιομηχανικὰ κέντρα, οἱ ὅποιοι, ἔρμαια τῆς ἐλευθέρας προσφορᾶς καὶ ζητήσεως ἐργασίας περιήρχοντο βαθμηδὸν εἰς πλήρη οἰκονομικὴν ἐξαθλίωσιν. Ὅτι, ἐνῶ τὸ κέρδος τοῦ ἐπιχειρηματίου καὶ ἡ ἔγγειος πρόσοδος ὑψοῦντο εἰς φανταστικὰ πολλάκις ἐπίπεδα, ἀντιθέτως τὸ τίμημα τῆς ἐργασίας, τοῦ ἑτέρου οὐσιώδους παράγοντος τῆς εὐημερίας, δηλαδή ὁ ἐργατικὸς μισθὸς αὐτοπεριωρίζετο μηχανικῶς εἰς τὰ ἀπολύτως ἀπαραίτητα διὰ τὴν ζωικὴν συντήρησιν τοῦ ἐργάτου. Οὕτω αἱ μᾶζαι τῶν ἀκτημόνων ἐργατῶν, τῶν ὁποίων τὰς τάξεις ἐπλήθυνε συνεχῶς ἡ συγκεντρωτικὴ τάσις τῆς κεφαλαιοκρατικῆς οἰκονομίας, ἦσαν καταδικασμένοι ἄνευ θεραπείας εἰς τὰ δεινὰ καὶ τὰς συμφορὰς τῆς πενίας, τὴν ὁποίαν καθίστα πρᾶγματι τραγικὴν ἡ ἀπαισιόδοξος ἐπιχειρηματολογία τοῦ Μάλθου διὰ τῆς πολυκρότου περὶ πληθυσμοῦ θεωρίας του, καὶ αἱ καταστροφικαὶ αὐτοῦ προβλέψεις ἐκ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν γεννήσεων. Πρώτη ἡ πλειὰς τῶν οὐτοπιστῶν σοσιαλιστῶν καὶ ἰδίᾳ οἱ Fourier καὶ Proudhon, ἐσήκωσαν φωνὴν διαμαρτυρίας καὶ ἐπρότειναν διάφορα φαντασιώδη συστήματα ὀργανώσεως τῆς παραγωγῆς μὲ πλήρη ἰσότητά ἀνταμοιβῆς ἐκάστου πρὸς τοὺς κόπους του, ὁ δὲ Saint-Simon μὲ τὸ περίφημον βιομηχανικὸν του σύστημα ἐξεστράτεψε κατὰ τῶν ὀκνηρῶν πλουσίων καὶ κατὰ τῆς καταδυναστεύσεως τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον, παρασκευάζων οὕτω τὸ ἔδαφος τῶν μεταγενεστέρων ἐπιθέσεων τῆς κοινωνικῆς σχολῆς κατὰ τοῦ δικαιώματος τῆς ἰδιοκτησίας. Ἐκ παραλλήλου

ὁ Σισμόνδι πρόδρομος τῶν μεταρρυθμιστῶν καὶ ἰδίᾳ τοῦ κοινωνικοῦ κράτους ἐζήτει τὴν ἐπέμβασιν τῆς Πολιτείας διὰ τὴν προστασίαν τῶν πτωχῶν τάξεων καὶ τὴν χαλιναγώγησιν τῶν ἀκροτήτων τοῦ ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ.

Οὕτως ἤρχισε βαθμηδὸν νὰ καλλιεργῆται ἡ ἰδέα τῆς κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης, τὴν ὁποίαν οὐδ' αὐτοὶ οἱ φιλελεύθεροι ἤρνοῦντο, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅμως φιλανθρωπικῆς βοήθειας, διότι κατ' αὐτοὺς ἡ παρατηρουμένη ἀνωμαλία ἦτο ἡ μοιραία συνέπεια τῶν οικονομικῶν νόμων, οἱ ὅποιοι, ὅπως καὶ οἱ φυσικοὶ νόμοι, ἦσαν ὑπέρτεροι τῆς ἀνθρωπίνης θελήσεως. "Ὅταν ὅμως ἡ πρόοδος τῶν βιολογικῶν ἐπιστημῶν καὶ ἡ θεωρία τῆς ὀργανικῆς ἐξελίξεως τῶν ὄντων προήγαγον τὴν φιλοσοφικὴν σκέψιν εἰς νέας κατευθύνσεις, ἔνθεν μὲν εἰς τὴν ἐξελικτικὴν ἰδεοκρατίαν τῆς Ἑγελιανῆς διαλεκτικῆς, ἐκεῖθεν δὲ εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς θετικῆς φιλοσοφίας τοῦ Aug. Comte, καθ' ἣν οὐδὲν τὸ ἀπόλυτον, ἡ δὲ κοινωνία ὡς αὐθύπαρκτος ἔννοια, ἐμφανίζεται ἱστορικῶς εἰς φαινόμενα ἀδιακόπως ἐναλλασσόμενα ἐμπεριέχοντα δυναμικῶς τὴν ἐξέλιξιν τῆς προόδου· ὅταν ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῶν φιλοσοφικῶν αὐτῶν κατευθύνσεων ἀνετράπη ὁ μεταφυσικὸς ὀρθολογισμὸς τῆς ἀτομοκρατικῆς ἰδεολογίας, τὰ δὲ οικονομικὰ φαινόμενα ἤρχισαν νὰ ἐρευνῶνται ἀπὸ τῆς κοινωνιολογικῆς τῶν πλευρᾶς· τότε ἡ ἰδέα τῆς ἀλληλεγγύης διὰ τὴν προστασίαν τῶν ἀδυνάτων, διεπλάσθη εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ κοινωνικοῦ συμφέροντος ὡς παράγοντος κοινωνικῆς καὶ οικονομικῆς ἰσορροπίας. Ἐμπνεόμενος ἀπὸ τὰς ἀνωτέρω ἀντιλήψεις καὶ ἰδίᾳ ἀπὸ τὴν θεωρίαν τοῦ Comte καὶ τοῦ S. Simon, ἐνεφανίσθη ὁ S. Stuart Mill ὁ τελευταῖος τῶν κορυφαίων κλασσικῶν ἀλλὰ καὶ ἀποστάτης φιλελεύθερος. Οὗτος ἔδωκε μὲν τὴν πλήρη καὶ τελειωτικὴν μορφήν εἰς τὴν κλασσικὴν θεωρίαν, ἐδίδαξεν ὅμως συγχρόνως, ὅτι, ἐὰν οἱ κανόνες διὰ τῶν ὁποίων ρυθμίζεται ἡ παραγωγή τῶν ἀγαθῶν ἔχουσι τὸν χαρακτῆρα φυσικῶν νόμων ἀνεπιδέκτων μεταβολῆς, ἀντιθέτως ἡ κατανομή τοῦ παραγομένου πλούτου μεταξὺ τῶν δικαιουμένων συμμετοχῆς παραγόντων, ἀποτελεῖ κοινωνικὸν ζήτημα ὀφείλον νὰ ρυθμισθῆ διὰ θετῶν κανόνων δικαίου ὑποκειμένων εἰς μεταλλαγὰς χάριν τοῦ κοινωνικοῦ συμφέροντος. Ἡ πρωτότυπος αὕτη ἀντίληψις περὶ τοῦ δυνατοῦ τῆς ὀλοκληρωτικῆς ἀποσυσχετίσεως τῶν φαινομένων τῆς παραγωγῆς ἀπὸ τὰ φαινόμενα τῆς διανομῆς, ἀποτελεῖ σαφῆ ἔνδειξιν τῆς ἐσωτερικῆς πάλης τοῦ διασῆμου τούτου συγγραφέως, ὁ ὅποιος βαθύτατα ἐμπεποτισμένος ἀπὸ τὴν ὠφελιμιστικὴν ἰδεολογίαν τοῦ ἀτομισμοῦ, ἀλλὰ καὶ παρασυρόμενος συγχρόνως ἀπὸ τὰς νέας κοινωνικὰς ἰδέας, ἐπενόησε τὴν θεωρίαν ταύτην, ἀφήνων τὴν παραγωγήν εἰς τὴν ἀρ-

μοδιότητα τῶν φυσικῶν νόμων καὶ τὴν κατανομὴν εἰς τοὺς μεταβλητοὺς θεσμούς τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας.

Ἐν τῷ μεταξύ ἡ οἰκονομικὴ ζωὴ, ἀκολουθοῦσα τὴν ἐξελικτικὴν αὐτῆς πρόοδον, προσελάμβανεν ὄλονεν πολύπλοκον καὶ σύνθετον μορφήν, ἐκδηλουμένη εἰς πλῆθος νέων οἰκονομικῶν προβλημάτων ἀγνώστων εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Ricardο. Δύο μεγάλοι χῶραι, αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι τῆς Ἀμερικῆς καὶ ἡ Γερμανία, εὐρισκόμεναι εἰσέτι εἰς τὸ στάδιον τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας, ἐμπεριέχουσαι ὅμως, ἀπὸ ἀπόψεως πρώτων ὑλῶν, τεραστίως δυναμικότητος βιομηχανικῆς παραγωγῆς, ἐστράφησαν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν ἐθνικῆς βιομηχανίας, τῆς ὁποίας ἐζητεῖτο ἡ προστασία κατὰ τοῦ ἀγγλικοῦ συναγωνισμοῦ, ἐπικρατοῦντος ἀποτελεσματικῶς λόγῳ τῆς τεχνικῆς ἐπικρατήσεως τῆς χώρας ταύτης. Ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῶν ρευμάτων τούτων ἐνεφανίσθη τὸ «Ἐθνικὸν Σύστημα» τοῦ Γερμανοῦ List, ὁ ὁποῖος ὑπεραμυνόμενος κυρίως τῶν γερμανικῶν συμφερόντων, διέπλασε πρῶτος τὴν θεωρίαν τῆς «ἐθνικῆς οἰκονομίας», κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ ἔθνος, διαμορφωθὲν ἱστορικῶς ὡς ἐνδιάμεσος κατηγορία μεταξύ τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς διεθνοῦς οἰκογενείας, ἔχει αὐτοτελεῖ πνευματικὸν καὶ ἠθικὸν προορισμόν, οὐσιώδης προϋπόθεσις τοῦ ὁποίου εἶναι ἡ ἀνάπτυξις τῶν παραγωγικῶν τῶν δυνάμεων καὶ ἰδίᾳ τῆς ἐθνικῆς βιομηχανίας θυσία τοῦ ἀτομικοῦ συμφέροντος.

Ἡ ἰδέα τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας τοῦ List, ἐμπνευσθεῖσα ἀπὸ τὴν δημιουργίαν νέων βιομηχανικῶν χωρῶν, ἔστρεψε μοιραίως τὴν προσοχὴν πρὸς τὴν ἀδρανοῦσαν οἰκονομικὴν ἀρμοδιότητα τοῦ Κράτους, τὸ ὁποῖον, πέραν τοῦ διαφαινομένου τότε διεθνοῦς οἰκονομικοῦ ἀνταγωνισμοῦ, ἐκαλεῖτο ὡς ἐκ τῆς φύσεώς του, νὰ ρυθμίση τὴν σύγκρουσιν σωρείας ἀνταγωνιζομένων δυνάμεων εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἐκάστης χώρας. Πάλῃ μεταξύ μεγάλης καὶ μικρᾶς βιομηχανίας, μεταξύ μικρᾶς καὶ μεγάλης ἰδιοκτησίας, μεγαλεμπορίου καὶ ἐμπόρων λιανικῆς πωλήσεως, μεταξύ κεφαλαίου καὶ ἐργασίας. Ὁ πολλαπλασιασμός τῶν ἀνωνύμων ἐταιρειῶν καὶ τῶν κινητῶν ἀξιῶν, χαρακτηριστικὴ ἐκδήλωσις τοῦ κεφαλαιοκρατισμοῦ, καὶ ἡ διὰ μέσου τούτων συγκέντρωσις μεγάλων χρηματικῶν κεφαλαίων εἰς πιστωτικούς καὶ ἄλλους παραγωγικούς ὀργανισμούς, καὶ ἰδίως ἡ συσσωμάτωσις τῶν ἐργατικῶν δυνάμεων εἰς «τάξιν» ἀμυνομένην κατὰ τῶν συνεπειῶν τῆς συναγωνιστικῆς οἰκονομίας, ἔθετον ἐπὶ τάπητος νέα προβλήματα συναρτώμενα πρὸς τὴν ὀργανικὴν σύνθεσιν ἐκάστης κοινωνίας, πρὸς τὸ πολιτικὸν καὶ ἐθνικὸν περιβάλλον, καὶ πρὸς τὰς ἐκάστοτε μεταβολὰς τῶν ἠθῶν καὶ πεποιθήσεων ἐκ τῆς προόδου τοῦ ἐπιστημονικοῦ πνεύματος καὶ τῶν τεχνικῶν τελειοποιήσεων τῆς παραγωγῆς.

Οἱ μηχανικοὶ νόμοι τῶν πρώτων οἰκονομολόγων, διὰ τῶν ὁποίων ἠρμήνευον οὗτοι τὰ οικονομικά φαινόμενα ὡς ποσοτικὰς ἀπλῶς σχέσεις, ὑπαγομένας εἰς παγίους τύπους ὁμοιομόρφους κατὰ τόπον καὶ χρόνον, δὲν ἦσαν πλέον ἐπαρκεῖς διὰ νὰ ἐξηγήσουν τὰς πολυπλόκους ἀποχρώσεις, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐνηλλάσσοντο αἱ ἐκδηλώσεις τῆς ἐξελίξεως τῆς κεφαλαιοκρατικῆς οἰκονομίας. Οὕτω, παρ' ὅλον ὅτι ὁ φιλελευθερισμὸς ὑπεστηρίζετο ἀκόμη πεισματωδῶς ὑπὸ πολλῶν οἰκονομολόγων ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Γαλλίᾳ, ἐξεληθὼν δὲ ἰσχυροποιημένος ἀπὸ τὴν ἀποτυχοῦσαν σοσιαλιστικὴν ἀναλαμπὴν τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1848, ἐπέβαλε τὴν κατάργησιν τῶν corn-laws καὶ τὸ συμβατικὸν καθεστῶς τῆς διεθνοῦς ἐμπορικῆς ἐλευθερίας, ἐν τούτοις ἢ ὀργανικὴ του ἀδυναμία νὰ ἀπομονώσῃ τὰς οικονομικὰς ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τοὺς λοιποὺς ὄρους τῆς ζωῆς του, ἔθεσεν αὐτὸν ἔξω ἀπὸ τὴν οικονομικὴν πραγματικότητα, ὅπως αὕτη ἐνεφανίζετο περὶ τὰ μέσα τοῦ ΧΙΧ αἰῶνος. Ἡ οικονομικὴ αὕτη πραγματικότης καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῶν ἱστορικῶν μελετῶν ἰδίᾳ ἐν Γερμανίᾳ, ἔδωκαν νέαν κατεύθυνσιν εἰς τὴν οικονομικὴν θεωρίαν μὲ τάσιν ἔπως στηριχθῆ ἐφεξῆς ἐπὶ κοινωνιολογικῆς καὶ ἱστορικῆς βάσεως. Ἡ ἀπόκλισις τοῦ I. S. Mill πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην δι' ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν κατανομήν τοῦ πλούτου, κατέφερε τὸ πρῶτον πλήγμα κατὰ τοῦ φιλελευθερισμοῦ. Ἡ ὀλοκλήρωσις ὅμως τῶν νέων ἰδεῶν, διὰ τῶν ὁποίων διερράγη ἡ ἐσωτερικὴ ἐνότης τῆς κλασσικῆς πολιτικῆς οἰκονομίας, ἐξεδηλώθη μὲ τὴν σύγχρονον ἐμφάνισιν τοῦ γερμανικοῦ ἱστορισμοῦ καὶ τῆς μαρξικῆς θεωρίας. Ἱστορισμὸς καὶ μαρξισμὸς, νοούμενοι ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῆς κριτικῆς αὐτῶν κατὰ τοῦ κλασσικισμοῦ, συνέπεσαν εἰς τὴν κεντρικὴν ἰδέαν ὅτι τὰ οικονομικὰ φαινόμενα δὲν ἀποτελοῦν σειρὰν δράσεων καὶ ἀντιδράσεων ἐξισορροπουμένων στατικῶς, οὔτε καὶ ρυθμίζονται δι' ὀρθολογιστικῶν κανόνων διατυπωμένων à priori εἰς παγίους καὶ ἀμεταβλήτους νόμους. Εἰς τὴν θέσιν τῶν τοιούτων νόμων, διὰ τῶν ὁποίων ἢ πολιτικὴ οἰκονομία ἀπέκτησε τὴν ἀκαμψίαν τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, ὁ ἱστορισμὸς, κατὰ τὴν ἐπικρατήσασαν θεωρίαν τοῦ Schmoller, ἔταξεν ὡς σκοπὸν τῆς ἐπιστήμης τὴν διατύπωσιν γενικῶν συμπερασμάτων ἐκ τῆς ἀπ' εὐθείας παρατηρήσεως τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων, ὅπως ταῦτα ἐκδηλοῦνται διὰ τῶν πολυποικίλων ἐπιρροῶν τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος διὰ μέσου τοῦ χρόνου. Ἐκ παραλλήλου ὁ μαρξισμὸς, ὀρμώμενος ἀπὸ τὴν ὑλιστικὴν φιλοσοφίαν τῆς ἱστορίας, θεωρεῖ τὴν οικονομικὴν ζωὴν εὐρισκομένην ὑπὸ ἀδιάκοπον ἐξελικτικὴν μεταβολὴν καὶ κυβερνωμένην ὑπὸ ἀδυσωπήτων δυναμικῶν νόμων, οἱ ὅποιοι μεταμορφῶνουν συνεχῶς τοὺς οικονομικοὺς θεσμοὺς καὶ τοὺς κανόνας

οί όποιοι τούς διέπουν. Αί δύο αύται θεωρίαί δέν παρουσιάζουν ούδέν τò κοινόν κατά τήν έσωτερικήν των ύφήν και τήν έπιρροήν των έπί τών οίκονομικών δογματών. 'Ο ιστορισμός, άρκεσθείς νά κλονίση τήν μεθοδολογικήν ιδία βάσιν τής κλασσικής οίκονομίας, κατηύθυνε τά πνεύματα πρός τήν μεταρρυθμιστικήν σχολήν χωρίς νά θίξη τά θεμέλια τής κρατούσης οίκονομικής τάξεως. 'Αντιθέτως οί Μάρξ και Έγκελς, θεωροῦντες τόν κολλεκτιβισμόν ώς τò άναπόφευκτον τέρμα τής κοινωνικής εξέλιξεως, τής όποίας τò σημερινόν στάδιον άποτελεεί ó κεφαλαιοκρατισμός, έδωκαν τò έπιστημονικόν έρεισμα είς τήν πάλην τών τάξεων, διά τής όποίας αί έργατικάί μάζαι άποβλέπουν είς τήν άνατροπήν τοῦ κοινωνικοῦ καθεστώτος.

Παρ'όλην έν τούτοις τήν όξειαν αύτῶν αντίθεση, ó ιστορισμός και ó μαρξισμός συνεμάχησαν άθελήτως είς τήν ανάπτυξιν τής οίκονομικής έπιστήμης διά τής είσαγωγής τής έννοίας τής σχετικότητος είς τούς οίκονομικούς νόμους και τής προσθήκης τοῦ κοινωνικοῦ και ιστορικοῦ παράγοντος είς τήν μονόπλευρον βάσιν τής άτομικής ψυχολογίας, έπί τής όποίας άποκλειστικῶς έστηρίζετο ή κλασσική θεωρία. 'Αντί τοῦ homo oeconomicus, τόν όποιον ή Αύστριακή σχολή έχρησιμοποίησεν έκτοτε ώς θεωρητικόν άπλῶς σχήμα, είσήλθεν έπί σκηνής ó κοινωνικός άνθρωπος ó ζῶν και ένεργῶν έντός τής οίκονομικής πραγματικότητος. 'Ο φιλελευθερισμός, ó όποίος έμπνεόμενος άπό τήν κλασσικήν θεωρίαν ύπεβοήθησε και έποδηγέτησε είς τά πρώτα της βήματα τήν μεγάλην βιομηχανίαν, έπαυσε πλέον νά ίκανοποιή τήν κοινήν γνώμην, ή δέ πολιτική οίκονομία ώς σύστημα οίκονομικής δεοντολογίας κατήλθε άπό τās νεφέλας τοῦ μεταφυσικοῦ όρθολογισμοῦ και μετεμορφώθη είς τήν έπιστήμην τής κοινωνικής οίκονομίας.

'Η μεταρρυθμιστική σχολή, άποτελοῦσα τήν μέθοδον έφαρμογής τών άρχῶν τής κοινωνικής οίκονομίας, δέν παρουσιάζει τήν δογματικήν άκαμψίαν τής φιλελευθέρας χρηματιστικής σχολής ούδέ στηρίζεται άποκλειστικῶς είς ώρισμένην οίκονομικήν θεωρίαν. Συμπληροῦσα τήν θεωρίαν τοῦ J. Mill έδίδαξεν ότι όχι μόνον ή κατανομή αλλά και ή παραγωγή άποτελοῦν «κοινωνικάς λειτουργίας» ύποκειμένας είς ρύθμισιν, όργανον δέ τής ρυθμίσεως ταύτης τάσσει τò Κράτος ώς τήν ιστορικήν έκφρασιν τής ώργανωμένης κοινωνικής θελήσεως. 'Εν άρχῇ έξεδηλώθη έν Γερμανία διά τοῦ συνεδρίου τής Eisenach (1872) και διετυπώθη θεωρητικῶς παρά τοῦ Wagner έπεξετάθη δέ ταχέως είς όλας τās χώρας, διότι διηρμήνευσε τήν κατά τήν έποχήν εκείνην ψυχολογίαν τών μεγάλων λαϊκῶν μαζῶν, αί όποίαί έζήτουν τόν περιορισμόν τών κοινωνικῶν συνεπειῶν τής οί-

κοινωνικῆς ἐλευθερίας, διὰ τὰς ἐργατικὰς ἰδίαι τάξεις, ἐφοβοῦντο ὅμως τὰς ἐπαναστατικὰς ἀνατροπὰς τῆς μαρξικῆς ἰδεολογίας. Συγγενεύουσα ἰδεολογικῶς πρὸς τὸν συντηρητικὸν παρεμβατισμὸν τῶν πρώτων ἐχθρῶν τοῦ *laissez-faire*, ἦτοι τῶν *Sismondi*, *Herman* καὶ ἄλλων, τῶν ὁποίων ἡ φωνὴ προῶρως ἀκουσθεῖσα ἔμεινε ἀπαρατήρητος, ἀλλὰ καὶ ἐπηρεασθεῖσα συγχρόνως ἀπὸ τὴν ἰσχυρῶς σοσιαλίζουσαν θεωρίαν τοῦ *Rodbertus* περὶ προσαρμογῆς τῆς παραγωγῆς εἰς τὰς κοινωνικὰς ἀνάγκας, ἔταμε μέσην ὁδὸν μεταξὺ τῶν δύο ἀκροτήτων τοῦ φιλελευθερισμοῦ καὶ τῆς κοινωνιοκρατίας καὶ ἀνεζήτησε τὸν σκόπιμον ἐκάστοτε συγκερασμὸν αὐτῶν διὰ τοῦ ἀρμονικοῦ συμβιβασμοῦ τῆς ἀμιγῶς οἰκονομικῆς πρὸς τὴν ἀμιγῶς κοινωνικὴν πλευρὰν τοῦ οἰκονομικοῦ προβλήματος.

Ὁ περιορισμὸς τῶν ἀτομικῶν δικαιωμάτων ἐντὸς τοῦ πλαισίου τοῦ κοινωνικοῦ συμφέροντος παρουσιάζει ἔκδηλον τὴν σφραγίδα τοῦ ἱστορισμοῦ καὶ τῆς ἐπιρροῆς αὐτοῦ ἐπὶ τῶν πρώτων ἰδρυτῶν τοῦ κρατικοῦ σοσιαλισμοῦ ἐν Γερμανίᾳ, μεταξὺ τῶν ὁποίων συγκαταλέγεται ὁ *Schmoller*, ὁ συντάξας καὶ τὸ μανιφέστον τοῦ Συνεδρίου ἐν *Eisenach*. Τόσον ὅμως ὁ κρατικὸς σοσιαλισμὸς ὅσον καὶ αἱ μεταγενέστεραι παραλλαγαὶ τῆς μεταρρυθμιστικῆς ἰδεολογίας, παρ' ὅλον ὅτι συνέπιπτον εἰς τὴν κεντρικὴν ἰδέαν τοῦ παρεμβατισμοῦ καὶ τῆς ἐξυψώσεως τῆς ἰδέας τοῦ Κράτους, ἀπέφυγον ἐν τούτοις νὰ προσδιορίσουν ἐπακριβῶς ἐκ τῶν προτέρων ποῖον θὰ ἦτο τὸ μέτρον τῆς κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀρμοδιότητος τῆς ὠργανωμένης κοινωνίας, οὐδὲ καὶ καθώρισαν ποῖοι εἶναι οἱ σκοποί, εἰς τοὺς ὁποίους ἀποβλέπει τελικῶς ὁ παρεμβατισμὸς. Ἀναλόγως πρὸς τὴν ἐθνικὴν ψυχολογίαν, τὴν κοινωνικὴν καὶ οἰκονομικὴν σύνθεσιν ἐκάστης χώρας, ὁ μεταρρυθμισμὸς ἐνεφανίσθη πολύμορφος, ἀλλαχοῦ ὡς προοδευτικὸς φιλελευθερισμὸς, τείνων ἀπλῶς εἰς τὸν ἔλεγχον καὶ τὸν περιορισμὸν τῆς κερδοσκοπικῆς τάσεως τῆς κεφαλαιοκρατικῆς ἐπιχειρήσεως, ἀλλαχοῦ ὡς πρόγραμμα ἀναπτύξεως τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας, ἀλλαχοῦ τέλος ὡς ριζοσπαστικὴ μέθοδος βαθμιαίας καὶ εἰρηνικῆς κοινωνικοποιήσεως τῶν ὀργάνων τῆς παραγωγῆς. Ἡ τοιαύτη θεωρητικὴ ἀδυναμία τοῦ μεταρρυθτισμοῦ, λόγῳ τῆς ὁποίας ἠμφισβητήθη παρὰ πολλῶν καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ δογματικὴ του αὐτοτέλεια ὡς αὐθυπάρκτου οἰκονομικοῦ συστήματος ἀντιτιθεμένου εἰς τὸν φιλελευθερισμὸν καὶ τὸν μαρξισμόν, ἀπετέλεσεν ἐν τούτοις τὴν ἀφορμὴν τῆς τεραστίας ζωτικότητος αὐτοῦ, χάρις εἰς τὸ προσὸν τῆς εὐκαμψίας, μετὰ τῆς ὁποίας ἐπετύγχανε νὰ προσαρμόζη ἄνευ τριβῆς τοὺς κανόνας τῆς ἐπιστήμης πρὸς τὰς ποικίλας ἀποχρώσεις, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐμφανίζεται τὸ οἰκονομικὸν πρόβλημα ἐν δεδομένη στιγ-

μῆ διὰ μέσου τῆς ἀντιθέσεως τῶν συγκρουομένων οἰκονομικῶν δυνάμεων.

Εἰς τὴν ἐπικίνδυνον καμπὴν τὴν ὁποῖαν διήρχετο κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ οἰκονομικὴ ἰσορροπία τοῦ κόσμου, λόγῳ τῆς παρακμῆς τοῦ φιλελευθερισμοῦ καὶ τῆς ριζοσπαστικῆς κατευθύνσεως τῶν ὀργανομένων ἐργατικῶν τάξεων, ἡ μεταρρυθμιστικὴ ἰδεολογία ἤλθεν ὡς ἀσφαλιστικὴ δικλῆς, διὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὸ αἶσθημα τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ θίξῃ τὴν οἰκονομικὴν ἀποδοτικότητα τῆς ἀτομικῆς πρωτοβουλίας, ἄνευ τῆς ὁποίας ἡ πρόοδος τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος θὰ ἀνεκόπτετο τελείως. Τὰ μέτρα τὰ ὁποῖα ἐνεπνεύσθησαν παρ' αὐτῆς καὶ ἰδίᾳ ἡ τελωνειακὴ προστασία τῶν ἐθνικῶν βιομηχανιῶν, αἱ μεγάλαι κρατικαὶ ἐκμεταλλεύσεις γενικῆς ὠφελείας, καὶ ἡ εὐρεῖα κοινωνικὴ νομοθεσία, ἤρχοντο τότε εἰς τὴν ὥραν των ὡς ἱστορικὴ ἀνάγκη χαλιναγωγῆσεως τοῦ ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ καὶ ἐξουδετερώσεως συγχρόνως τῶν ἐπαναστατικῶν ροπῶν τῆς ἐργατικῆς μάζης.

Ἀντιθέτως πρὸς τὰς δύο ἀνωτέρω σχολάς, ἡ σοσιαλιστικὴ ἰδεολογία ὑπὸ τὴν ἀπλῆν τῆς ἔκφρασιν τῆς ἐνστικτώδους δυσφορίας τῶν πτωχῶν καὶ δυστυχοῦντων κατὰ τῶν πλουσίων καὶ εὐνοουμένων τῆς τύχης, δὲν ὑπῆρξε κυρίως προῖον τῆς κεφαλαιοκρατικῆς οἰκονομίας. Διὰ μέσου τῶν αἰώνων πλεῖστοι φιλόσοφοι καὶ διανοούμενοι ἀνθρωπισταὶ ἐπεχείρησαν νὰ διαμαρτυρηθοῦν κατὰ τῆς ἀνισότητος τῶν ἀνθρώπων, ἰδιαίτερος δὲ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς ΧΙΧ ἑκατονταετηρίδος ὁ οὐτοπικὸς σοσιαλισμὸς, διὰ τῶν R. Owen, Fourier, Saint-Simon καὶ ἄλλων, παρουσίασε διάφορα σχέδια φανταστικῶν ὀργανώσεων τῆς κοινωνίας, διὰ τῶν ὁποίων θὰ ἐπετυγχάνετο ἡ ἰσότης καὶ ἡ δικαιοσύνη ἐν τῇ κατανομῇ τῶν ἀγαθῶν. Ἀλλ' αἱ ἀνθρωπιστικαὶ αὗται ἀντιλήψεις ἀπευθυνόμεναι πρὸς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ἄνευ διακρίσεως, ἐστεροῦντο μαχητικοῦ χαρακτῆρος καὶ ἐξητιμίζοντο ταχέως ἐνώπιον τῆς ἀντιδράσεως τῶν οἰκονομικῶς ἰσχυροτέρων. Ἀντιθέτως ὁ σοσιαλισμὸς τῶν Μάρξ καὶ Ἐνγκελς, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ περιφήμου «Κεφαλαίου» ἐστηρίχθη εἰς τὴν ἰδέαν ὅτι ὁ ἐργάτης κλέπτεται παρὰ τοῦ ἐργοδότη ὑπὸ τὸ καθεστῶς τῆς κεφαλαιοκρατίας διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς ὑπεραξίας, προσέλαβε ἀφ' ἑαυτοῦ ταξικὸν χαρακτῆρα καὶ παρέσυρε ταχέως πρὸς τὸ μέρος του τὴν τάξιν τῶν προλεταρίων. Ὅπως ὅμως εἶναι γνωστόν, ἡ θεωρία τῆς ὑπεραξίας, ἡ ὁποία ἐστηρίζετο εἰς τὴν ἐκπεσοῦσαν ἀντίληψιν τοῦ Ricardo περὶ τῆς ἀξίας τῶν ἀγαθῶν, ἀποκρούεται παρὰ τῆς ἐπιστήμης, ὅπως ἐπίσης διεψεύσθη ὑπὸ τῶν πραγμάτων καὶ ἐπεκρίθη παρὰ πλείστων μαρξιστῶν ὁ γνωστός

«νόμος τῆς συγκεντρώσεως», δι' ὅ,τι τούλάχιστον ἀφορᾷ τὴν γεωργικὴν οἰκονομίαν. Οἱ νεο-μαρξισταὶ καὶ εἰδικώτερον ὁ Bernstein, ἠκολούθησαν ἄνευ συζητήσεως τὴν θεωρίαν περὶ ἀξίας τῆς ψυχολογικῆς σχολῆς τοῦ Menges καὶ ἀπέκρουσαν ὡς ἀβασίμους τὰς οικονομικὰς θεωρίας τοῦ μαρξισμοῦ. Τὰς ἀφορμὰς ἐπομένως τῆς ἐπικρατήσεως τῆς συγχρόνου σοσιαλιστικῆς κινήσεως θὰ πρέπει νὰ ἀναζητήσωμεν οὐχὶ εἰς τὰς οικονομικὰς θεωρίας τοῦ «Κεφαλαίου» ἀλλὰ μᾶλλον εἰς τὰς ιδέας τοῦ «Κομμουνιστικοῦ μανιφέστου» καὶ κυρίως εἰς τὸ ἐπαναστατικὸν σύνθημα τῆς πάλης τῶν τάξεων.

Οἱ Μάρξ καὶ Ἐνγκελς στηριζόμενοι ἐπὶ τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμοῦ διέτυπωσαν τὴν θεωρίαν ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη κοινωνία διαιρεῖται εἰς κεχωρισμένας τάξεις συνεχῶς ἀνταγωνιζόμενας, ὁ δὲ ἀνταγωνισμὸς οὗτος ἀπλοποιηθεὶς ὑπὸ τὸ σημερινὸν καθεστῶς, περιωρίσθη εἰς τὴν πάλιν μεταξὺ τῆς ἀστικῆς τάξεως ἀφ' ἑνὸς καὶ τῶν προλεταρίων ἀφ' ἑτέρου. Ὅτι ἡ ἀστικὴ κεφαλαιοκρατία διαθέτουσα τὰς παραγωγικὰς δυνάμεις ἀπορροφᾷ βαθμηδὸν διὰ τοῦ ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ τοὺς μικροὺς καὶ ἀσθενεστέρους παραγωγούς, τοὺς ὁποίους ἀπορρίπτει πρὸς τὰς τάξεις τῶν ἀκτημόνων, μέχρις οὔ, διὰ τῆς συγκεντρώσεως τοῦ πλούτου εἰς ὀλίγας χεῖρας, καταρρεύσῃ μοιραίως τὸ ἀστικὸν καθεστῶς διὰ τῆς αὐτοκαταστροφῆς. Ἡ δυναμικὴ θέσις ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐτοποθέτησεν ὁ Μάρξ τὸ οἰκονομικὸν καὶ κοινωνικὸν πρόβλημα, ἀσχέτως πρὸς τὴν ἀκρίβειαν τῶν συμπερασμάτων του, δὲν στερεῖται ἐπιστημονικῆς βάσεως, οὐδὲ δύναται κανεὶς νὰ ἀποκρούσῃ ἄνευ συζητήσεως τὴν ἀρχὴν ὅτι ὁ κεφαλαιοκρατισμὸς ἀποτελεῖ ἀπλῶς «ἱστορικὴν κατηγορίαν» ὑποκειμένην εἰς τοὺς νόμους τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως καὶ ἐπίσης ὅτι ὁ μαρξισμὸς ὡς φιλοσοφία τῆς ἱστορίας συνετέλεσεν οὐσιωδῶς διὰ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν πρόοδον τῆς κοινωνιολογίας καὶ τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης. Ἡ δύναμις ὅμως τοῦ μαρξισμοῦ προῆλθε κυρίως ἀπὸ τὴν χρησιμοποίησιν τῶν ψυχολογικῶν παραγόντων, οἱ ὅποιοι ἀνεπήδησαν ἀπὸ τὸ σύνθημα τῆς πάλης τῶν τάξεων διὰ τὴν συμπύκνωσιν καὶ τὸν συναγεμὸν τῶν ἐργατικῶν δυνάμεων. Ἀντιθέτως πρὸς τοὺς οὐτοπιστὰς τῶν ἀρχῶν τοῦ ΧΙΧ αἰῶνος, οἱ ὅποιοι διὰ μεταφυσικῶν σχεδίων ἐπεζήτησαν τὴν ἀνεπίτευκτον ἰσότητα μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, οἱ Μάρξ καὶ Ἐνγκελς ἐνεφύσησαν εἰς τὰς ἐργατικὰς τάξεις τὴν ρωμαλέαν ζωτικότητα τοῦ ἀγῶνος καὶ προσέδωκαν εἰς τὸν σοσιαλισμὸν τὴν μορφήν ἐξελικτικῆς κινήσεως πρὸς τὸ ἀναπόφευκτον τέρμα τῆς αὐτοκαταστροφῆς τῆς ἀστικῆς τάξεως καὶ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ κολλεκτιβισμοῦ, ὁ ὁποῖος θ' ἀνεπήδα θριαμβευτῆς ἐκ τῶν ἐρειπίων τῆς. Οὕτω, τὸ περιεχόμενον τῆς σοσιαλιστικῆς ἰδεολογίας διευτυπώθη

ὡς σύμβολον πίστεως, περὶ τὴν ὁποίαν αἱ ἐργατικά μᾶζαι συνεσπειρώθησαν εἰς ἐνιαῖον μέτωπον καὶ ὠργανώθησαν εἰς τὸν ἐπαναστατικὸν στρατὸν τῶν πιστῶν, διὰ τοῦ ὁποίου θὰ ἐπεταχύνετο ἡ ἐξόντωσις τῆς ἀστικῆς κεφαλαιοκρατίας, τῆς ἀψύχου αὐτῆς μηχανῆς ποῦ γεννᾷ τὴν ὑπεραξίαν.

Μὲ τὰ ἰδεολογικά αὐτὰ χαρακτηριστικά, ὁ μαρξισμός, ἀπὸ τῆς συγκλήσεως ἰδίᾳ τῆς Α΄ Σοσιαλιστικῆς Διεθνοῦς, ὑπῆρξεν ἡ ἀφετηρία τῆς δημιουργίας τῶν σοσιαλιστικῶν κομμάτων, ὡς πολιτικῶν ὀργάνων ἀνατροπῆς τοῦ κοινωνικοῦ καθεστῶτος, καὶ ἡ ἄσβεστος πνοὴ τῆς ἀδιαλλάκτου μαχητικότητος τῶν ἐργατικῶν τάξεων. Διοχετευθεὶς εἰς τὰς διαφόρους χώρας ὡς ἀντίπαλον δέος τοῦ φιλελευθερισμοῦ ἐξεδηλώθη εἰς ποικιλίαν παραλλαγῶν καὶ ἀποχρώσεων, ἀναλόγως τοῦ ἐθνικοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς ψυχολογικῆς συνθέσεως ἐκάστου λαοῦ, τῆς πολιτικῆς καὶ οἰκονομικῆς του ὀργανώσεως, καὶ τὴν πνευματικῆς ἀναπτύξεως τῶν ἐργατικῶν μαζῶν. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἀτομικοῦ ὀρθολογισμοῦ τοῦ γαλλικοῦ πνεύματος ἐθεωρήθη ἐν Γαλλίᾳ ὡς προέκτασις τῶν ἀρχῶν τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς διὰ τῆς ἐξελίξεως τῆς πολιτικῆς δημοκρατίας πρὸς τὴν οἰκονομικὴν δημοκρατίαν μὲ ἀπόκλισιν τῶν ἐργατικῶν τάξεων πρὸς τὴν συνδικαλιστικὴν δρᾶσιν. Ὁ ρομαντισμὸς καὶ ἡ προσήλωσις τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ πρὸς τὸ αἶσθημα τῆς ὁμαδικῆς πειθαρχίας συνεκέντρωσαν τὴν γερμανικὴν σοσιαλιστικὴν κίνησιν, ἀσχέτως πρὸς τὸ κομμουνιστικὸν κόμμα τῶν ὀρθοδόξων μαρξιστῶν, περὶ τὴν ἰσχυρὰν ὀργάνωσιν τῆς Socialdemokratie, ἡ ὁποία παρὰ τὸ ὄνομά της τείνει μᾶλλον εἰς τὴν πραγμάτωσιν τοῦ οἰκονομικοῦ σοσιαλισμοῦ ἀνεξαρτήτως πρὸς τὸ δημοκρατικὸν ἰδεῶδες. Ὁ ἀγγλικὸς τέλος σοσιαλισμὸς, ξένος πρὸς ἐπαναστατικὰς ἀνατροπὰς, τοποθετεῖ τὸ ἰδεῶδες εἰς τὰ ὠφελιμιστικὰ ἐπιχειρήματα κατὰ τῶν ὑπερβολῶν τῆς κεφαλαιοκρατίας καὶ ἀποβλέπει εἰς συστήματα ἀποτρέποντα τὴν σπατάλην τῶν δυνάμεων ἐν τῇ παραγωγῇ καὶ τῇ κατανομῇ τοῦ πλούτου.

Ἀνεξαρτήτως ὅμως πρὸς τὰς παραλλαγὰς αὐτάς, ἐπὶ τῶν ὁποίων δὲν πρόκειται νὰ ἐπεκταθῶμεν ἐνταῦθα, καὶ παρ' ὅλην τὴν διαφωνίαν τῶν σοσιαλιστῶν ὅσον ἀφορᾷ τὰς μεθόδους ἐφαρμογῆς τοῦ τελικοῦ ἰδεῶδους, δύναται γενικῶς νὰ παρατηρηθῇ ὅτι ἡ σοσιαλιστικὴ σχολή, γύρω ἀπὸ τὰς κυρίας αὐτῆς ἐπιδιώξεις ἦτοι τὴν κοινωνικοποίησιν τῆς ἰδιοκτησίας, τὸν διεθνισμόν καὶ τὸν ἐπαναστατικὸν ἀγῶνα τῶν τάξεων, προσέλαβε διὰ τῆς δυναμικῆς θεωρίας τοῦ μαρξισμοῦ συγκεκριμένον ἰδεολογικὸν σχῆμα. Ἐξ ἄλλου ὁ ταξικὸς χαρακτήρ αὐτῆς, εἰς τὸν ὁποῖον ὀφείλει τὴν ἐπικράτησίν της, κρίνεται σήμερον

ὡς τὸ ἀπ' εὐθείας ἀποτέλεσμα τῆς ὀξυτάτης διαγνώσεως τοῦ Μάρξ ἐπὶ τῆς ἐπικινδύνου ἐξελίξεως τοῦ κοινωνικοῦ ἀνταγωνισμοῦ λόγω τῆς ἀχαλινώτου ἐφαρμογῆς τοῦ «Laissez-faire» καὶ τῆς συναγωνιστικῆς οἰκονομίας.

Ὁ καθορισμὸς τῶν κατευθύνσεων, πρὸς τὰς ὁποίας τείνουσιν σήμερον τὰ τρία οικονομικά δόγματα, διὰ νὰ εἶναι ἀκριβῆς, πρέπει νὰ τοποθετηθῆ εἰς τὸ πλαίσιον τῆς οικονομικῆς πραγματικότητος, πρὸς τὴν ὁποίαν ἕκαστον σύστημα προσπαθεῖ νὰ προσαρμόσῃ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ δογματικὴν θέσιν. Ὁ ἐπιθυμῶν νὰ ἀπεικονίσῃ τὴν σύγχρονον οἰκονομικὴν ζωὴν, ὅπως αὕτη διαπλάσσεται διὰ μέσου τῆς τεχνικῆς προόδου καὶ τῆς κοινωνικῆς ἐξελίξεως, ἀνευρίσκει ὡς κύριον χαρακτηριστικὸν στοιχεῖον τὴν ἔννοιαν τῆς «Συλλογικῆς οἰκονομίας» ἀναπτυσσομένης βαθμηδὸν εἰς βάρος τῆς ἰδιωτικῆς οἰκονομίας διὰ τῆς ἐπεκτάσεως ἰδίᾳ τῆς οἰκονομικῆς ἀρμοδιότητος τῶν ομάδων καὶ τοῦ Κράτους. Ἡ τάσις πρὸς τὸν παρεμβατισμὸν, τὸν ὁποῖον καθίστων ἐπιτακτικώτερον αἱ κοινωνικαὶ καὶ οἰκονομικαὶ συνέπειαι τῆς τεχνικῆς προόδου τῆς παραγωγῆς καὶ τὰ ὀργανικὰ ἐλαττώματα τοῦ ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ, ἔλαβεν ἐν ἀρχῇ τὸν τύπον ἀντιθέσεως μεταξὺ Κράτους καὶ ἰδιωτικῆς οἰκονομίας, ἡ ὁποία κατὰ τὸν πόλεμον ἔφθασεν εἰς πλήρη σχεδὸν ἐξουθένωσιν τῆς ἀτομικῆς δράσεως. Ἡ ὀργάνωσις τῶν ἐργατικῶν δυνάμεων, ἡ συσσωμάτωσις τῶν καταναλωτῶν διὰ τῆς συνεταιριστικῆς ἰδεολογίας, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ ἀνάμιξις τῶν μαζῶν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν πολιτικὴν διὰ τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας ἐπέτειναν τὴν ἀσκουμένην πίεσιν πρὸς ἐπέκτασιν τῆς κρατικῆς παρεμβάσεως. Ἀμυνόμενος κατὰ τοῦ κινδύνου τούτου ὁ κεφαλαιοκρατισμὸς ἐστράφη εἰς τὴν συγκέντρωσιν τῶν δυνάμεων του, τὰς ὁποίας ἐκράτει ἐν διασπορᾷ ἡ οἰκονομικὴ ἐλευθερία, ἐνεφανίσθη βαθμηδὸν ὑπὸ τοὺς διαφόρους τύπους ἐνώσεων τῶν παραγωγῶν εἰς τεραστίους οἰκονομικοὺς ὀργανισμοὺς ἐθνικοῦ καὶ διεθνοῦς χαρακτῆρος, καὶ ἤρχισε χρησιμοποιῶν τὴν δύναμιν τοῦ χρήματος πρὸς ἐξουδετέρωσιν τῶν κοινωνικῶν κατευθύνσεων, πρὸς τὰς ὁποίας ἐστρέφετο τὸ ἐπικρατοῦν πνεῦμα τῆς δημοκρατικῆς ἰδεολογίας.

Μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς γενικῆς συγχύσεως ἐκ τῆς μεταβατικῆς περιόδου τοῦ πολέμου, εἰς τὰς ἀφορμὰς τοῦ ὁποίου δὲν ἦσαν ἀμέτοχα καὶ τὰ συμφέροντα τῆς κεφαλαιοκρατίας, ὁ προπολεμικὸς ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ Κράτους καὶ ομάδων ἔλαβε διαφορετικὴν τροπὴν. Ἡ καταβαράθρωσις τῶν προϋπολογισμῶν καὶ αἱ βαρεῖαι ὑποχρεώσεις τὰς ὁποίας ἐκληροδότησεν ὁ πόλεμος ἀνέκοψαν τὸν κρατικὸν παρεμβατισμὸν, ἐν τῇ σφαίρᾳ ἰδίᾳ τῆς παραγωγῆς, καὶ ἐξησθένισαν γε-

νικῶς τὴν ἀντίθεσιν τοῦ Κράτους ὡς ἀπροκαλύπτου ἀντιπάλου τῶν ἀτομικῶν δυνάμεων, διὰ τὰ ἐπέλθη οὕτως ἡ βαθμιαία προσέγγισις καὶ ἀλληλεξάρτησις τῆς κρατικῆς δραστηριότητος πρὸς τὴν συλλογικὴν δρᾶσιν. Ὑπὸ τὴν τελευταίαν ταύτην μορφήν ὁ παρεμβατισμὸς ἔλαβε τὸ ὄνομα τῆς «διευθυνομένης οἰκονομίας» ὡς αὐτοτελοῦς συστήματος, κατὰ τὸ ὁποῖον τὸ Κράτος χρησιμοποιοῦν τὰς ὠργανωμένας κοινωνικὰς ομάδας χάριν ὠρισμένων οἰκονομικῶν σκοπῶν, πρὸς τοὺς ὁποῖους προσαρμόζεται ἀναγκαίως ἡ ἰδιωτικὴ δρᾶσις.

Τὰ διάφορα οἰκονομικὰ δόγματα ἀντέδρασαν ἢ προσηρμόσθησαν πρὸς τὴν ἀνωτέρω ἐξέλιξιν τῆς οἰκονομικῆς πραγματικότητος καὶ γενικῶς ἐπηρεάσθησαν παρ' αὐτῆς.

Ἡ στάσις τοῦ φιλελευθερισμοῦ καὶ τῶν ὀπαδῶν γενικῶς τοῦ ἀτομικιστικοῦ δόγματος ἦτο σαφῶς ἐχθρική, ἡ δὲ αὐστηρὰ κριτικὴ των κατὰ τοῦ παρεμβατισμοῦ δὲν εἶχε πλέον τὸν ἀκαδημαϊκὸν χαρακτηριστῆρα τῆς ἀντικρούσεως θεωρητικῶν σχεδίων, ἀλλ' ἐστηρίζετο ἐπὶ τῆς ἐμπράκτου ἐφαρμογῆς τοῦ ἐπικρινόμενου συστήματος. Χρησιμοποιοῦντες ἰδίᾳ παραδείγματα ἀποτυχίας τοῦ συστήματος ἐπέκριναν τὰς ἀσκόπους σπατάλας, τὴν ἐπιχειρηματικὴν ἀνικανότητα τοῦ γραφειοκρατικοῦ κράτους καὶ τὴν ἐξουθένωσιν τοῦ ἀτόμου ἐντὸς τῆς ομάδος. Ἡ κριτικὴ τοῦ φιλελευθερισμοῦ δὲν ὑπῆρξε βεβαίως ἱκανὴ νὰ ἀνακόψῃ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς συλλογικῆς οἰκονομίας οὐδὲ νὰ ἐπαναφέρῃ τὸν ρικαρδιανισμόν εἰς τὴν ζωὴν. Παρὰ ταῦτα ὅμως ἡ φιλελευθέρᾳ ἰδεολογίᾳ δὲν φαίνεται προοριζομένη εἰς πλήρη ἐξαφάνισιν. Ἀσχέτως τοῦ ὅτι παρατάσσει ἀκόμη πλῆθος ὀπαδῶν καὶ ἰδίᾳ ὄσους πιστεύουν εἰς τὴν οἰκονομικὴν σημασίαν τῆς ἀτομικῆς δράσεως, ὁ φιλελευθερισμὸς ἀντλεῖ κυρίως τὴν ζωτικότητα αὐτοῦ ἀπὸ τὸν κόσμον τῆς κεφαλαιοκρατίας, τοῦ ὁποῖου τὴν δύναμιν οὐδεὶς δύναται νὰ ἀμφισβητήσῃ. Ἐν τούτοις ἀπὸ τὴν πίεσιν τῆς οἰκονομικῆς πραγματικότητος παρεξέκλινε βαθμηδὸν τῆς βάσεως τοῦ ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ καὶ ἐμφανίζεται σήμερον ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς ἐνώσεως τῶν παραγωγῶν καὶ ἀπεκδέχεται τὴν ἐποπτεῖαν τοῦ κράτους ἄνευ περιορισμοῦ τῆς ἐμπορικῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀτομικῆς πρωτοβουλίας.

Ἀντιθέτως πρὸς τὴν φιλελευθέρᾳ σχολῇ τὰ ἐνδιάμεσα δόγματα τοῦ μεταρρυθμισμοῦ ὑπεδέχθησαν μὲ ἐνθουσιασμόν τὴν σύγχρονον ἐξέλιξιν, εἰς τὴν ὁποῖαν βλέπουν τὴν υἰοθέτησιν τῶν ἰδίων των ἀντιλήψεων. Ἡ ὀργανικὴ ρευστότης τῆς μεταρρυθμιστικῆς ἰδεολογίας, ἡ ὁποία στερεῖται σταθερᾶς δογματικῆς βάσεως, ἐκθέτει ταχύτερον αὐτὴν εἰς τὰς ἐπιρροὰς τοῦ ἐθνικοῦ περιβάλλοντος καὶ τῶν κοινωνικῶν ρευμάτων ἐκάστης ἐποχῆς. Λόγω τῶν ἐπιρροῶν τούτων, ἡ

μεταρρυθμιστική σχολή δὲν κατώρθωσε νὰ λάβῃ ἐνιαίαν θέσιν ἔναντι τῶν συγχρόνων προβλημάτων καὶ ἰδίᾳ ἔναντι τῆς ἀρχῆς τῆς διευθυνομένης οἰκονομίας, ἡ δὲ κεντρικὴ αὐτῆς ἰδέα τῆς ἰσοσταθμίσεως τοῦ ἀτομικοῦ πρὸς τὸ γενικὸν συμφέρον διὰ τῆς συλλογικῆς παρεμβάσεως ἐμφανίζεται ὑπὸ ἀδιάκοπον διακύμανσιν μεταξὺ συντηρητισμοῦ καὶ σοσιαλισμοῦ. Ἡ διαπίστωσις τῆς ὀργανικῆς ἀνικανότητος τοῦ γραφειοκρατικοῦ κράτους εἰς ἄμεσον οἰκονομικὴν δρᾶσιν ἐξησθένισε βαθμηδὸν τὴν ἐπιρροὴν τοῦ παλαιοῦ κρατικοῦ σοσιαλισμοῦ, ὅσοι ὅμως ἀκολουθοῦν τὰς γενικὰς του γραμμὰς τοποθετοῦν τὴν ἀρχὴν τοῦ παρεμβατισμοῦ ἐπὶ τῆς ἐνώσεως τῶν παραγωγῶν, διὰ τῆς ὁποίας θὰ ἐπιτευχθῆ ἡ ὀργάνωσις τῆς παραγωγῆς συμφώνως πρὸς τὰς τεχνικὰς προόδους. Ἡ συσσωμάτωσις αὕτη ὑπὸ τὴν μορφήν τῶν cartels καὶ τῶν συνδικάτων θὰ ἀποτελῆ τὸ ὄργανον, διὰ τοῦ ὁποίου τὸ κράτος θὰ ἀσκῆ τὴν οἰκονομικὴν του δραστηριότητα καὶ θὰ κατευθύνῃ τὰς οἰκονομικὰς δυνάμεις πρὸς τὴν ἐξυπηρέτησιν τοῦ γενικοῦ συμφέροντος. Κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην ἡ διευθυνομένη οἰκονομία τυποποιεῖται εἰς ὠργανωμένον καὶ πειθαρχοῦν καθεστῶς συνδυάζον τὸν παρεμβατισμὸν πρὸς τὰ πλεονεκτήματα τῆς ἀτομικῆς δράσεως, ἡ δὲ ἀρχὴ τῆς «κρατοποιήσεως» ἀντικαθίσταται μὲ τὴν ἀρχὴν τῆς «κοινωνικοποιήσεως» διὰ τῆς ὀνομασθείσης μικτῆς ἐπιχειρήσεως, διατηρουμένου ὅμως ἀνεπάφου τοῦ σημερινοῦ κοινωνικοῦ καθεστῶτος.

Κατ' ἄλλους, ἡ σύγχρονος συλλογικὴ δρᾶσις ἐμπεριέχει τὰ σπέρματα τῆς προϊούσης διαμορφώσεως ἑνὸς νέου οἰκονομικοῦ καθεστῶτος ἀνωτέρου καὶ δικαιότερου ἀπὸ τὸ σημερινὸν καθεστῶς τῆς ἀστικῆς κεφαλαιοκρατίας, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ ἐργάτης καὶ ἡ ἐπικέρδεια θὰ ἐξηφανίζοντο ὡς οἰκονομικαὶ κατηγορίαι. Οἱ ὀπαδοὶ τῆς συνεταιριστικῆς ἰδέας θεωροῦντες ὡς βάσεις τοῦ νέου καθεστῶτος τὴν ὑποταγὴν τοῦ παραγωγοῦ εἰς τὸν καταναλωτὴν καὶ τὴν κατάργησιν τοῦ κρατικοῦ παρεμβατισμοῦ, τοποθετοῦν τὴν οἰκονομικὴν κοινωνίαν τοῦ μέλλοντος ἐπὶ τοῦ ἐλευθέρου συνεταιρισμοῦ εἰς ἀντικατάστασιν τῆς ἀτομικῆς δράσεως καὶ ἐπὶ τῆς συνεταιριστικῆς ἐργοληψίας μὲ τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ κράτους εἰς ἀντικατάστασιν τῆς οἰκονομικῆς κρατοποιήσεως. Οἱ πιστεύοντες εἰς τὸν συνδικαλισμὸν, ἀνεξαρτήτως ἐννοεῖται πάσης ἀναμίξεώς του εἰς ἀγῶνας τάξεων, ἐπιδιδῶν ὡς σκοπὸν τῆς συλλογικῆς οἰκονομίας τὴν συνδικαλιστικὴν ὀργάνωσιν τῆς ἐργασίας καὶ τῆς παραγωγῆς ὑπὸ τὴν ρυθμιστικὴν παρέμβασιν τοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον θὰ ἀπέβαλε τὸν γραφειοκρατικόν του χαρακτήρα διὰ τῆς βιομηχανοποιήσεως τῶν ὑπηρεσιῶν του. Γενικῶς ὁ μεταρρυθμισμὸς ὁ ὁποῖος παρ' ὅλην τὴν ριζοσπαστικὴν

του μορφήν δὲν πρέπει νὰ συγχέηται πρὸς τὸν σοσιαλισμόν, ἐμπνέεται ἀπὸ τὴν βασικὴν ἀντίληψιν ὅτι τὸ σημερινὸν καθεστῶς ἀπώλεσε τὴν ζωτικότητα καὶ τὴν εὐκαμψίαν του καὶ ὅτι ἡ κεφαλαιοκρατία, προῖόν τῆς ἀτομικῆς κερδοσκοπικῆς ἐπιχειρήσεως, ἐκτοπιζομένη βαθμηδὸν ἀπὸ τὴν συλλογικὴν οἰκονομικὴν δράσιν, διῆλθε τὴν ἠρωϊκὴν τῆς ἐποχῆν, κατὰ τὴν προσφυᾶ ἔκφρασιν τοῦ W. Sombart, καὶ ἔπαυσε πλέον νὰ ἀποτελῇ τὸν κυρίαρχον ἀντιπροσωπευτικὸν τύπον τῆς συγχρόνου οἰκονομικῆς ζωῆς.

Ἐπὶ τὴν ἐπήρειαν τῆς ἀντιλήψεως ταύτης τὰ ἐνδιάμεσα δόγματα τοῦ μεταρρυθτισμοῦ ὑπεκατέστησαν εἰς τὸν παλαιὸν κρατικὸν σοσιαλισμόν νέους τύπους προσαρμοζομένους εἰς τὸ πνεῦμα τῆς σημερινῆς συλλογικῆς ψυχολογίας, ἡ ὁποία τείνει εἰς τὴν ἐκθρόνισιν τῆς ἀτομικῆς κερδοσκοπίας καὶ τὴν ἐναρμόνισιν τῆς παραγωγῆς πρὸς τὰς κοινωνικὰς ἀνάγκας, τὴν ὑποταγὴν τῆς ἀποδοτικότητος εἰς τὴν ἰδέαν τῆς παραγωγικότητος.

Τέλος καὶ ἡ σοσιαλιστικὴ σχολὴ ὑπέστη τὸν ἀντίκτυπον τῶν νέων τάσεων. Ἡ ἀνάπτυξις τῆς κρατικῆς καὶ τῆς συλλογικῆς οἰκονομικῆς δράσεως εἰς βάρος τῆς ἀτομιστικῆς οἰκονομίας, ἐπέφερε τὴν ἐξασθένησιν τῆς παλαιᾶς ὀξύτητος πρὸς τὸν φιλελευθερισμόν καὶ ἔστρεψε τὴν προσοχὴν τῶν σοσιαλιστῶν πρὸς τὸν μεταρρυθτισμόν. Ἡ μετατόπισις τοῦ στόχου, μετέβαλε κατ' ἀνάγκην καὶ τὴν βάσιν τῶν ἐπικρίσεων τῆς σοσιαλιστικῆς σχολῆς, ἡ ὁποία ἐγκατέλειψε τὴν κλασσικὴν συζήτησιν περὶ τὰ ἐλαττώματα καὶ τὰς ἀδικίας τῆς κεφαλαιοκρατίας, καὶ ἐτοποθέτησε τὴν ἐπιχειρηματολογίαν τῆς ἐπὶ τῶν δεδομένων τῆς συγχρόνου ἐξελίξεως. Ἀντιθέτως πρὸς τὴν μεταρρυθμιστικὴν θέσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἐξέλιξις βαίνει προοδευτικῶς πρὸς τὴν δημοκρατοποίησιν τῶν οἰκονομικῶν θεσμῶν καὶ τὴν ἐξουδετέρωσιν τοῦ πνεύματος τῆς ἀτομικῆς ἐπικερδείας, ὁ σοσιαλισμὸς προσπαθεῖ νὰ παρασύρῃ τὴν κίνησιν πρὸς τὸν κολλεκτιβισμόν διὰ τῆς ὀλοκληρωτικῆς κοινωνικοποιήσεως τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας, πρὸς τὴν ὁποίαν τείνει τὸ σοσιαλιστικὸν ἰδεῶδες. Ἐὰν ὅμως ὅλοι οἱ σοσιαλισταὶ συμπίπτουν περίπου ἐπὶ τοῦ τελικοῦ ἰδεώδους, δὲν συμφωνοῦν ὅμως ἐπὶ τοῦ προγράμματος καὶ ἐπὶ τῆς μεθόδου, διὰ τῆς ὁποίας θὰ πραγματοποιηθῇ τὸ ἰδεῶδες τοῦτο.

Οἱ ὁπαδοὶ τοῦ ἀκραιφνοῦς κομμουνισμοῦ, τοῦ συνδικαλισμοῦ καὶ ὅσοι γενικῶς δίδουν εἰς σοσιαλιστικὴν κίνησιν τὸν ὀρθόδοξον μαρξικὸν τύπον τοῦ ἐπαναστατικοῦ ἀγῶνος διὰ τὴν ἐργατικὴν ἐπικράτησιν, θεωροῦν ὅτι ἡ παρατηρουμένη ἐξέλιξις οὐδὲ πόρρωθεν ἠμπορεῖ νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς κίνησις τείνουσα πρὸς τὸν κολλεκτιβισμόν. Εἰς τὴν ἐπέκτασιν τοῦ κρατικοῦ κεφαλαιοκρατισμοῦ καὶ τῆς οἰκο-

νομικῆς δημοκρατίας διαβλέπουν ἀντιθέτως τὴν ἐπιθετικὴν ἐπιστροφὴν τῆς ἀστικῆς τάξεως, ἡ ὁποία μεταμφιεσθεῖσα ὑπὸ τὸν μανδύαν τοῦ μεταρρυθμισμοῦ ἐπιδιώκει τὴν ματαίωσιν τῆς ἀνατροπῆς τοῦ καθεστῶτος καὶ τὴν βαθμιαίαν καθίζησιν τῶν ἐργατικῶν μαζῶν. Οἱ κρατικοὶ οἰκονομικοὶ ὀργανισμοὶ καὶ ἡ ἐπίκλησις τῆς ἐνώσεως τῶν τάξεων, μακρὰν τοῦ νὰ τείνουν εἰς τὴν κοινωνικοποίησιν τῶν ὀργάνων τῆς παραγωγῆς, ἐνισχύουν τοὺς κατόχους τοῦ πλούτου καὶ ἐξασθενοῦν τὸν ἐργατικὸν ἀγῶνα διὰ τῆς παγίδος τῶν μεταρρυθμίσεων, καὶ παρακωλύουν τὴν ἐξελικτικὴν κίνησιν πρὸς τὴν ἐξαφάνισιν τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ καθεστῶτος. Πρὸς ἐξουδετέρωσιν τῶν τάσεων τούτων οἱ κομμουνισταὶ καὶ συνδικαλισταὶ μετετόπισαν τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀγῶνος τῶν τάξεων ἀπὸ τοῦ οἰκονομικοῦ εἰς τὸ ψυχολογικὸν ἐπίπεδον, καὶ θεωροῦν ὡς μόνην ἀσφαλῆ ὁδὸν τὴν ἐπαναστατικὴν ἀδιαλλαξίαν, τὴν ἀδιάκοπον πάλην κατὰ τοῦ κεφαλαίου, δι' ὅλων τῶν δυνατῶν μέσων, καὶ τὴν ἀπόλυτον ἄρνησιν οἵασδήποτε μετὰ τοῦ ἀστικοῦ κράτους συνεργασίας.

Ἀντιθέτως πρὸς τὸν ἐπαναστατικὸν σοσιαλισμόν, οἱ ὀπαδοὶ τοῦ ἐξελικτικοῦ νεομαρξισμοῦ φρονοῦσι ὅτι ἡ σύγχρονος ἐξέλιξις, ὑπὸ τὴν ὁποίαν διαπλάσσεται ἡ οἰκονομικὴ ὀργάνωσις, παρουσιάζει πλεῖστα σημεῖα ἐπαφῆς πρὸς τὸ σοσιαλιστικὸν ἰδεῶδες, θὰ ἦτο δὲ ἄρκετὸν νὰ ἐπιταχυνθῇ ἡ σημειουμένη καθυπόταξις τῆς ἀτομικῆς πρωτοβουλίας πρὸς τὴν συλλογικὴν δρᾶσιν, διὰ νὰ εἰσέλθωμεν, ἄνευ ἐπαναστατικῶν μεθόδων, εἰς τὸν περίβολον τοῦ σοσιαλισμοῦ. Ἡ προτίμησις τῆς προοδευτικῆς ἐξελίξεως ἀντὶ τῆς καταστροφικῆς λύσεως τῆς ἀποτόμου ἀνατροπῆς, ἔλαβεν ἰδίᾳ πρακτικωτέραν μορφήν, ἀφ' ἧς τὸ σοσιαλιστικὸν ἰδεῶδες ἀπετέλεσε τὸ πρόγραμμα μεγάλων πολιτικῶν κομμάτων ἐν Εὐρώπῃ. Ἡ ἀνάγκη τῆς ἱκανοποιήσεως ἐκλογικῶν συνδυασμῶν διὰ τῆς διατυπώσεως πρακτικῶν ὑποσχέσεων εἰς τὰς μάζας, ἐνεφάνισε τὰ σοσιαλιστικὰ κόμματα μὲ πρόγραμμα διαδοχικῶν ἐπιδιώξεων ἀμέσου ἐφαρμογῆς ἀναλόγως πρὸς τὴν οἰκονομικὴν καὶ πολιτικὴν σύνθεσιν ἐκάστης χώρας καὶ πρὸς τὰ γενικὰ ρεύματα τῶν ἰδεῶν, τὰ ὁποῖα ἐπηρεάζουν ἐκάστοτε τὴν κοινὴν γνώμην. Ἐκ τοῦ λόγου τούτου ὁ προοδευτικὸς σοσιαλισμὸς ἔπαυσε πλέον νὰ στηρίζεται ἀποκλειστικῶς ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος τῶν τάξεων ἢ νὰ ἔχη αὐστηρῶς ἐργατικὸν χαρακτῆρα καὶ ἐπεξετάθη ἐπὶ τῶν ἀγροτῶν, τῶν μικροαστῶν καὶ μικροεπαγγελματιῶν, ἀγωνιζόμενος κυρίως εἰς τὸ νὰ παρασύρῃ τὴν συλλογικὴν οἰκονομίαν πρὸς τὴν σοσιαλιστικὴν κατεύθυνσιν. Οὕτω, βλέπομεν συχνάκις τὸν σοσιαλισμόν νὰ ὑποστηρίξη τὴν μικρὰν ἀποταμίευσιν ἔναντι τῶν κερδοσκοπικῶν τεχνασμάτων τοῦ μεγάλου κεφαλαίου.

ου, ὅπως ἐπίσης νὰ ὑποβοηθῆ οἰκονομικὰς ἐπιδιώξεις ἐθνικιστικοῦ χαρακτήρος, καὶ νὰ καθυποτάσῃ τὸ στενῶς ἐργατικὸν συμφέρον εἰς τὴν ἀντίληψιν τοῦ συμφέροντος τῆς ὀλότητος. Ἡ τοιαύτη καιροσκοπικὴ κατεύθυνσις δημιουργεῖ, ἀπὸ ἀπόψεως μεθόδου, πλείστα σημεῖα ἐπαφῆς τοῦ προοδευτικοῦ σοσιαλισμοῦ πρὸς τὸν μεταρρυθμισμὸν, ὥστε νὰ συγχέωνται πλειστάκις τὰ ὅρια τῆς ἐπιδράσεώς των. Ἄλλὰ καὶ αὐτὸς ἀκόμη ὁ ἐπαναστατικὸς σοσιαλισμὸς ἐκεῖ ὅπου κατέκτησε τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν, ὡς ἐν Ρωσσίᾳ, εὐρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην, ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν συγχρόνων τάσεων πρὸς τὴν συλλογικὴν οἰκονομίαν, νὰ λάβῃ μέτρα προστασίας τῆς ἐθνικῆς παραγωγῆς εἰς βάρος τῶν ἀμέσων συμφερόντων τῶν ἐργατικῶν τάξεων ἐκ τῶν ὁποίων προῆλθε.

Γενικῶς δύναται νὰ παρατηρηθῆ ὅτι ὁ σοσιαλισμὸς ἀποβάλλει βαθμηδὸν τὸν ἐργατικὸν αὐτοῦ χαρακτήρα καὶ εἰσέρχεται εἰς νέαν περίοδον, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἄκρατος κολλεκτιβισμὸς τείνει μᾶλλον νὰ τεθῆ εἰς δευτερεύουσαν μοῖραν κατόπιν τῶν ὀργανικῶν του ἐλαττωμάτων ὡς ταῦτα διεπιστώθησαν ἀπὸ τὸ ρωσσικὸν πείραμα καὶ ἀπὸ τὴν ἀνεπάρκειαν τοῦ Κράτους ὡς οἰκονομικοῦ παράγοντος.

II. Η ΣΥΝΑΡΤΗΣΙΣ ΤΩΝ ΔΟΓΜΑΤΩΝ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΠΙΣΤΗΜΗΝ

Ἡ ἀνωτέρω σύντομος ἀνασκόπησις τῶν οἰκονομικῶν δογμάτων, ὅπως ταῦτα διεσταυρώθησαν συγκρουόμενα διὰ μέσου τοῦ XIX αἰῶνος μέχρι σήμερον, μᾶς ἐπιτρέπει νὰ συμπεράνωμεν ὅτι, ἐὰν τὰ διάφορα οἰκονομικὰ συστήματα δὲν δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἔργον τῆς ἐπιστήμης, εὐρίσκονται οὐχ ἥττον εἰς στενὴν συνάρτησιν πρὸς αὐτήν. Πρῶτον, διότι ἕκαστον δόγμα στηρίζεται ἐπὶ ὠρισμένης κατηγορίας γενικῶν ἀξιωμάτων τὰ ὁποῖα συνετέλεσαν εἰς τὴν πρόοδον τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης, καὶ δεύτερον, διότι ἡ ἐμφάνισις καὶ ἡ ἀνάπτυξις ἐκάστου τούτων διὰ μέσου τῆς ἱστορίας, μακρὰν τοῦ νὰ θεωρηθῆ ὡς προϊόν τυχαίας τινὸς αὐθαιρεσίας, ἐμφανίζεται ἀντιθέτως κυβερνωμένη ὑπὸ γενικῆς ἀρχῆς, ἡ ὁποία συνδέει ἐσωτερικῶς τὰ οἰκονομικὰ δόγματα εἰς σχέσιν ὀργανικῆς ἀλληλοεξαρτήσεως.

α) Ὁ φιλελευθερισμὸς ἐξεταζόμενος ἀπὸ τὴν θεμελιώδη αὐτοῦ βάσιν, ἦτοι τοῦ ἀτομικοῦ συμφέροντος ὡς θεμελιώδους στοιχείου τοῦ οἰκονομικοῦ καθεστῶτος στηρίζεται ἐν τῇ τεχνικῇ του ὀργανώσει ἐπὶ ἀναμφισβητήτων ἀληθειῶν, αἱ ὁποῖαι ἐπεκυρώθησαν παρὰ τῆς ἐπιστήμης. Ἡ ἀκριβὴς καὶ ὀρθὴ ἰδέα ὅτι ἡ κοινωνία ἀπαρτίζεται

ἀπὸ ἄτομα μὲ ἰδίαν ὑπόστασιν καὶ οὐχὶ ἀπὸ αὐτόματα ἐνεργοῦντα παθητικῶς ὑπὸ μορφὴν ἀψύχων μηχανῶν συντελεῖ εἰς τὸ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι θὰ ἀπετέλει ματαιοπονίαν οἰαδήποτε προσπάθεια δημιουργίας βιωσίμου οἰκονομικοῦ καθεστῶτος, εἰς τὸ ὅποιον δὲν θὰ παρείχετο εἰς τὴν ἀτομικὴν πρωτοβουλίαν ἐπαρκῆς ἐλευθερία δράσεως. Ἡ ἐξέγερσις τοῦ φιλελευθερισμοῦ ὑπὲρ τοῦ ἀτόμου καὶ ἡ ἄλλη ὀρθὴ ἀντίληψις ὅτι ἡ οἰκονομικὴ ζωὴ δὲν ἀποτελεῖ ἄμορφον ζύμην ὑποκειμένην εἰς παντοειδεῖς μεταμορφώσεις, ἀπετέλεσαν τὸν πολῦτιμον φραγμὸν εἰς τὰς ὑπερβολὰς τῶν μεταρρυθμίσεων καὶ τοῦ σοσιαλισμοῦ, τοὺς ὁποίους ἐσαγήνευσε ἡ δημιουργικὴ δυναμικότης τοῦ Κράτους καὶ ἡ ἰδέα τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης. Παρ' ὅλην τὴν ὑπερβολὴν τῆς ὑποστηρίξεως τῶν ἀρχῶν τούτων μέχρι τῆς ἀχαλινώτου ἐλευθερίας τοῦ ἀτόμου, οὐδεὶς δύναται νὰ ἀρνηθῇ τὴν βásiμον παρατήρησιν τοῦ φιλελευθερισμοῦ διὰ τὴν ἐπιβαλλομένην ἀνάγκην τοῦ σεβασμοῦ τῆς ἀτομικότητος τοῦ ἀνθρώπου καὶ διὰ τὰς δυσχερεῖας τὰς ὁποίας ἐμφανίζει ἡ παρεμβατικὴ καὶ σοσιαλιστικὴ πολιτικὴ.

Τὰ σοσιαλιστικὰ δόγματα, ἀσχέτως πρὸς τὴν ἀξιολογικὴν ἐκτίμησιν τοῦ ἰδεολογικοῦ των περιεχομένου, δὲν εἶναι ξένα πρὸς τὴν οἰκονομικὴν ἐπιστήμην. Ἡ δυναμικὴ θεωρία τοῦ μαρξισμοῦ, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ κεφαλαιοκρατισμὸς ἀποτελεῖ ἱστορικὴν κατηγορίαν, καὶ ἡ ὑλιστικὴ ἐρμηνεία τῆς ἱστορίας, παρ' ὅλας τὰς ἀτελείας της, προήγαγον τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν καὶ συνετέλεσαν μετὰ τοῦ ἱστορισμοῦ εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῆς οἰκονομικῆς θεωρίας διὰ τῆς προσθήκης τοῦ κοινωνικοῦ καὶ ἱστορικοῦ παράγοντος. Ἀνεξαρτήτως πρὸς τὴν μονόπλευρον καὶ ἀποκλειστικὴν τάσιν τοῦ ὀρθοδόξου μαρξισμοῦ διὰ τὴν πλήρη ἐξουθένωσιν τοῦ ἀτόμου ἐντὸς τῆς ὀλότητος, καὶ τὴν ἐπικρατοῦσαν σύγχισιν εἰς τοὺς ἐπιδιωκομένους σκοποὺς καὶ μεθόδους δράσεως, ὁ σοσιαλισμὸς διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς ἐννοίας τῆς σχετικότητος εἰς τοὺς οἰκονομικοὺς νόμους, ἔχυσε νέον φῶς εἰς τὴν μελέτην τῶν οἰκονομικῶν θεσμῶν καὶ ἐπανάφερε τὴν ἐπιστήμην εἰς τὴν πραγματικότητα τῆς ζωῆς, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐκινδύνευε νὰ ἀπομακρυνθῇ λόγῳ τῆς μεταφυσικῆς ἀκαμψίας τῆς κλασσικῆς θεωρίας.

Μεταίχμιον μεταξὺ τῶν δύο ἀκροτήτων ὁ μεταρρυθμισμὸς ἀπεικονίζει πιστότερον τὰς ἐναλλασσομένας ἀποχρώσεις τῆς οἰκονομικῆς πραγματικότητος. Ἡ προσπάθεια ὅμως αὐτοῦ νὰ ἐναρμονίσῃ τεχνικῶς τὴν οἰκονομικὴν ἀνάγκην τῆς ὠφελιμότητος πρὸς τὴν ἰδέαν τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης, τὸν παρασύρει συχνάκις εἰς ὑπερβολὰς οὐτοπιστικῶν σχεδίων μὲ πλήρη ἐνίοτε παραγνώρισιν τῆς ἐσωτε-

ρικής συνθέσεως τοῦ οἰκονομικοῦ μηχανισμοῦ, λόγω τῆς ὑπερμέτρου πεποιθήσεως τῶν μεταρρυθμιστῶν πρὸς τὴν ἀποτελεσματικότητα τῶν νομοθετικῶν παρεμβάσεων. Ἡ κεντρικὴ ὅμως ἰδέα τῆς θεμελιώσεως τῆς ἀτομικῆς δράσεως ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ συλλογικοῦ συμφέροντος, ἀποδεικνύει ὅτι τὰ ἐνδιάμεσα δόγματα τοῦ μεταρρυθμισμοῦ κατανοοῦν πληρέστερον τὸν μικτὸν χαρακτήρα τῆς συγχρόνου οἰκονομίας, ἢ ὅποια συνενώνει ἀδιασπᾶστος τὴν ἀτομικὴν πρωτοβουλίαν καὶ τὴν συλλογικὴν δράσιν. Ὡς ἐνωτικὸς κρίκος μεταξὺ τῆς φιλελευθέρου καὶ τῆς σοσιαλιστικῆς σχολῆς, παρουσιάζει ἀπὸ ἀπόψεως πρακτικῶν λύσεων πληρεστέραν ἐπιστημονικὴν βάσιν καὶ παρέχει γόνιμον ἔδαφος ὀρθῶν λύσεων ἐν τῇ σφαίρᾳ τῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς.

β) Ἡ συνάρτησις ὅμως τῶν οἰκονομικῶν δογμάτων πρὸς τὴν ἐπιστήμην δὲν παρατηρεῖται μόνον ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῶν θεωρητικῶν αὐτῶν ἐρεισμάτων. Ἡ ἐπίδρασις τοῦ κοινωνικοῦ καὶ οἰκονομικοῦ περιβάλλοντος ἐπὶ τῆς ἐξελίξεως τῶν δογμάτων διὰ μέσου τοῦ χρόνου, διαπιστώνει τὴν ὕπαρξιν κοινῆς ὀργανικῆς ιδιότητος, ἢ ὅποια ρυθμίζει τὸ ἰδεολογικὸν αὐτῶν περιεχόμενον ἐπὶ τῇ βάσει γενικῆς ἀρχῆς, πρὸς τὴν ὅποιαν ὑποτάσσονται προκαθοριστικῶς αἱ μορφαὶ τῶν κοινωνικῶν αὐτῶν ἐπιδιώξεων. Ἡ ἔρευνα τῆς ρυθμιστικῆς ἐπιδράσεως τῆς ἀρχῆς ταύτης, τὴν ὅποιαν ὠνομάσαμεν ἤδη ἀρχὴν τῆς κοινωνικῆς πλαστικότητος, ἀποτελεῖ ἀντικείμενον μελέτης τῆς ἐπιστήμης.

Ἐκ τῆς μελέτης ταύτης θὰ ἀποδειχθῇ ὅτι ἡ ἐμφάνισις καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῶν δογμάτων δὲν εἶναι τὸ προϊόν τυχαίων περιστατικῶν, ἀλλὰ τὸ λογικὸν ἐπακολούθημα τῆς συνδρομῆς διαφόρων ψυχολογικῶν καὶ κοινωνικῶν παραγόντων, οἱ ὅποιοι συντρέχουν διὰ τὴν δημιουργίαν καταλλήλου περιβάλλοντος ἐπιτρέποντος τὴν ἐπικράτησιν ἐκάστου δόγματος. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀρχῆς ταύτης δυνάμεθα νὰ ὑποβάλωμεν εἰς αὐστηρὰν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν τὰ βαθύτερα κοινωνικὰ αἴτια τῆς ἀκμῆς καὶ τῆς παρακμῆς τοῦ φιλελευθερισμοῦ, τῆς ταχείας διαδόσεως τοῦ μαρξισμοῦ, καὶ τὰς ἀφορμὰς τῆς ματαιίας προσπαθείας πρὸς ἐπιβολὴν συστημάτων, τὰ ὅποια ὑπὸ προσφορωτέρας συνθήκας ἐν τῷ μέλλοντι ἀνεπτύχθησαν ραγδαίως μὲ ἀπλὴν ἀλλαγὴν τοῦ ὀνόματος. Ἡ ἱστορία τῶν δογμάτων βρίθεται τοιοῦτων παραδειγμάτων, διὰ τῶν ὁποίων ἡ θετικὴ κοινωνιολογία ἀποπειρᾶται ἐπιτυχῶς νὰ οἰκοδομήσῃ γενικοὺς κανόνας καὶ νὰ ἀποδείξῃ ἴσως ὅτι δὲν εἶναι ἀδύνατον νὰ εὔρεθῇ ἐπιστημονικὴ βάση προκαθορισμοῦ τῶν φαινομένων τῆς συλλογικῆς ψυχολογίας καὶ τῆς ἐπιρροῆς αὐτῶν ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς ἐξελίξεως.

Ἡ μελέτη ἐξ ἄλλου τῆς ἱστορικῆς ἀλληλουχίας τῶν οἰκονομικῶν δογμάτων, ἐὰν τοποθετήσωμεν αὐτὴν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς κοινωνικῆς πλαστικότητος, θὰ μᾶς ἐπιτρέψῃ νὰ αἰτιολογήσωμεν ἐπιστημονικῶς τὰς παρατηρηθείσας μεταλλαγὰς εἰς τὰς τεχνικὰς μεθόδους καὶ τὸ γενικὸν πνεῦμα ἐκάστου δόγματος, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἐθνικοῦ χαρακτήρος ἐκάστου λαοῦ, τοῦ οἰκονομικοῦ καὶ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος καὶ τῶν φιλοσοφικῶν τάσεων ἐκάστης ἐποχῆς, καὶ προσέτι νὰ ἐξηγήσωμεν διατί ἡ ἐπιτυχία ἐνὸς οἰκονομικοῦ συστήματος εἰς δεδομένην χώραν καὶ ἐποχὴν, μεταβάλλεται εἰς οἰκτρὰν ἀποτυχίαν εἰς ἄλλην ἐποχὴν ἢ ἄλλην χώραν, ἐὰν δὲν ἐπιβληθοῦν ἐπ' αὐτοῦ αἱ τροποποιήσεις, τὰς ὁποίας ἐπιτάσσει ἡ προσαρμογὴ του ἐντὸς τοῦ περιβάλλοντος. Τέλος, ἡ ἔννοια τῆς κοινωνικῆς πλαστικότητος ὡς κοινῆς τῶν δογμάτων ιδιότητος, μᾶς καθοδηγεῖ εἰς τὸ νὰ ἐρμηνεύσωμεν τὸν διαφορισμὸν αὐτῶν ὡς τὴν ἀναγκαίαν συνέπειαν τῆς ἐξισορροπήσεως τῶν συγκρουομένων οἰκονομικῶν δυνάμεων τὰς ὁποίας ταῦτα ἐκπροσωποῦσι. Ὁ μαρξισμὸς ἀνεπήδησεν ἐπὶ τῆς σκηνῆς ὡς ἔκφρασις τῆς ἐργατικῆς ἀντιδράσεως εὐθύς ὡς τὸ προλεταριάτον ἐξειλίχθη διὰ μέσου τοῦ χρόνου εἰς ἀντίρροπον δύναμιν τῆς ἀστικῆς κεφαλαιοκρατίας καὶ ὁ μεταρρυθμισμὸς ἔφθασεν εἰς τὴν ὥραν του ὅταν αἱ μικροαστικαὶ ἰδίαι τάξεις εὔρον αὐτὸν ὡς πρακτικὴν λύσιν κατὰ τῶν ἀκροτήτων τῆς συναγωνιστικῆς οἰκονομίας καὶ τοῦ ἐπαναστατικοῦ πνεύματος.

Ἐφ' ὅσον ἡ πραγματικότης τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς ἐμφανίζεται ὡς μία συνεχῆς τάσις διαδοχικῶν ἐξισορροπήσεων τῆς ἀντιθέσεως τῶν διασταυρουμένων συμφερόντων, δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι καὶ ἡ σύγκρουσις τῶν δογμάτων ἢ ἐκφράζουσα τὴν ἀντίθεσιν ταύτην ἀπεικονίζει ἀπλῶς τὴν πραγματικότητα τῆς ζωῆς, ἀντὶ δὲ νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐμπόδιον διὰ τὴν πρόοδον τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης, ὑποβοηθεῖ ἀντιθέτως αὐτὴν πρὸς τὴν ὀλοκλήρωσιν τοῦ ἔργου της.

Μιχαὴλ Γρηγορίου